

Kvartalsrapport

KLP KONSERN
4. KVARTAL 2017

Innhold

KLP KONSERN

RAPPORT FJERDE KVARTAL 2017	4
RESULTAT	9
BALANSE	10
EGENKAPITALOPPSTILLING	11
KONTANTSTRØMOPPSTILLING	12
NOTER TIL REGNSKAPET	13
— Note 1 Regnskapsprinsipper og -estimer	13
— Note 2 Segmentinformasjon	14
— Note 3 Premieinntekter for egen regning	18
— Note 4 Andre inntekter	18
— Note 5 Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	18
— Note 6 Driftskostnader	19
— Note 7 Andre kostnader	19
— Note 8 Investerings eiendom	19
— Note 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	20
— Note 10 Innlån	25
— Note 11 Virkelig verdi hierarki	27
— Note 12 Likviditetsrisiko	31
— Note 13 Renterisiko	33
— Note 14 Kredittrisiko	35
— Note 15 Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	38
— Note 16 Annen kortsiktig gjeld	38
— Note 17 Kapitalkrav	39
— Note 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	40
— Note 19 Pensjonsforpliktelser	41
— Note 20 Betingede eiendeler	42
— Nøkkeltall - akkumulert	42

Innhold

IKKE-FINANSIELT REGNSKAP

KVARTALSREGNSKAP	45
IKKE-FINANSIELT REGNSKAP	46
— Note 1 Utelukkede selskaper	47
— Note 2 Dialog	47
— Note 3 Energiforbruk i KLP- Huset (Oslo) og egne kontorer i Trondheim	47
— Note 4 Energiforbruk i egne kontorer i Bergen	47
— Note 5 Utslipp fra flyreiser	47

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

KVARTALSREGNSKAP	48
RESULTATREGNSKAP	49
BALANSE	50
EGENKAPITALOPPSTILLING	52
KONTANTSTRØMOPPSTILLING	53
NOTER TIL REGNSKAPET	54
— Note 1 Regnskapsprinsipper og -estimer	54
— Note 2 Verdiendring eiendomsinvesteringer	55
— Note 3 Premieinntekter for egen regning	55
— Note 4 Erstatninger	55
— Note 5 Forsikringsrelaterte driftskostnader	55
— Note 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	56
— Note 7 Virkelig verdi hierarki	60
— Note 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	66
— Note 9 Forpliktelser	67
— Note 10 Kapitalkrav	68
— Note 11 Pensjonsforpliktelser	69
— Note 12 Betingede eiendeler	69

Rapport fjerde kvartal 2017

GOD VERDISTIGNING PÅ SELSKAPETS INVESTERINGER I 2017

- Verdijustert avkastning i kollektivporteføljen ble 2,1 prosent i fjerde kvartal og 6,7 prosent for året
- Bokført avkastning på kollektivporteføljen ble 0,8 prosent i fjerde kvartal og 3,9 prosent for året
- God vekst- og lønnsomhetsutvikling i datterselskapene
- Årets resultat bidrar med over 5,2 milliarder kroner til kundenes premiefond – tre ganger planlagt innbetaling av egenkapitaltilskudd

KLP – ET KUNDEEIET KONSERN

KLP-konsernet består av følgende selskaper: Kommunal Landspensjonskasse (KLP) og datterselskapene KLP Banken, KLP Skadeforsikring, KLP Kapitalforvaltning, KLP Bedriftspensjon, KLP Forsikringssservice og KLP Eiendom.

Konsernet hadde ved utgangen av fjerde kvartal en forvaltningskapital på 652,2 milliarder kroner, en vekst på 10,7 milliarder kroner i fjerde kvartal og 56,1 milliarder kroner for året.

Driftsresultatet utgjør 22,1 milliarder kroner (19,6)¹ for året. Konsernets totalresultat er på 1,5 milliarder kroner for året.

Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap

Pensjonsordninger innenfor offentlig sektor tilbys og administreres av konsernets morselskap Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Av KLPs forvaltningskapital på 534,8 milliarder kroner er 489,2 milliarder kroner knyttet til forsikringsforpliktelser i offentlig tjenstepensjon.

RESULTAT FJERDE KVARTAL 2017

Avkastningsresultat

KLP har oppnådd et avkastningsresultat, avkastning ut over det selskapet har garantert til sine kunder, på 1,2 milliarder kroner i fjerde kvartal, 6,6 milliarder kroner (7,9) for året. Verdijustert avkastning på kollektivporteføljen ble 6,7 prosent og bokført avkastning ble 3,9 prosent i 2017.

Risikoresultat

Risikoresultatet i fjerde kvartal utgjør 173 millioner kroner, 599 millioner totalt i 2017. Det legges opp til at 76 millioner kroner av risikoresultatet avsettes til risikoutjevningfond, og 523 millioner kroner tilbakeføres til kundenes premiefond.

Administrasjonsresultat

Selskapets administrasjonsresultat viser et underskudd på

2 millioner kroner i fjerde kvartal, 141 millioner kroner (51) i løpet av året. Forsikringsrelaterte driftskostnader utgjør 292 millioner kroner i kvartalet og 1,0 milliard kroner (1,1) samlet i 2017.

Samlet resultat

Samlet overskudd til selskapet ble 179 millioner kroner i fjerde kvartal og 1,5 milliarder kroner (2,9) for året.

Kunderesultat ble 1,5 milliarder kroner for kvartalet og 7,1 milliarder kroner (8,3) for året.

MILLIONER KRONER	Kunder	Selskap	Sum
Avkastningsresultat	6 601	168	6 769
Risikoresultat	523	76	599
Rentegarantipremie		711	711
Administrasjonsresultat		141	141
Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen og andre inntekter/kostnader i ikke-teknisk regnskap		896	896
Skatt		-496	-496
Andre resultatetelementer		-24	-24
Resultat etter 4. kvartal 2017	7 124	1 473	8 596
Resultat etter 4. kvartal 2016	8 339	2 874	11 213

Finansiell soliditet og kapitalforhold

Forvaltningskapitalen i KLP har vokst med 7,3 milliarder kroner i løpet av fjerde kvartal og utgjør 534,8 milliarder kroner. Forsikringsforpliktelsene har økt med 36,8 milliarder kroner i 2017 og utgjør 489,2 milliarder kroner.

Kursreguleringsfondet har økt med 6,2 milliarder kroner i kvartalet og er på 42,3 milliarder kroner. Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital under Solvens II med et beløp tilsvarende 2,5 prosent av premiereserven. Dette utgjør 10,1 milliarder kroner ved utgangen av fjerde kvartal.

Uten bruk av overgangsregler er selskapets kapitaldekning etter Solvens II på 224 prosent. Ved å hensynta overgangsordningen for tekniske avsetninger blir kapitaldekningen 322 prosent. KLP har et mål om at kapitaldekningen skal ligge over 150 prosent uten bruk av overgangsregler. Kapitaldekningen ligger godt over dette målet og uttrykker selskapets sterke soliditet.

¹ Tall i parentes angir verdi for tilsvarende periode i 2016

Nøkkel tall

PROSENT	2017	2016
Bokført avkastning *	3,9	4,4
Verdijustert avkastning *	6,7	5,8
Verdijustert inkl. merverdier i hold-til-forfall og utlån *	6,7	5,4
Kapitaldekning Solvens II	224	209
Kapitaldekning Solvens II med overgangsregler	322	304

* Avkastningstallene gjelder kollektivporteføljen

Premieinntekter

Premieinntektene eksklusiv mottatt premiereserve ved tilflytting utgjør 8,3 milliarder kroner i fjerde kvartal, 32,1 milliarder kroner (33,6) for året.

Løpende spare- og risikopremier har vokst med 6,5 prosent og utgjør 22,8 milliarder kroner for året. Premie for regulering av opparbeidede forpliktelser som følge av årets lønns- og G-reguleringsoppgjør er inntektsført med 8,0 milliarder kroner (11,0) per 31.12. Mottatte premiereserver utgjør 0,3 milliarder kroner (3,3) for året.

Erstatninger

Utbetalte pensjoner og andre erstatninger, eksklusive avgitt premiereserve ved fraflytting, er økt med 5,6 prosent og utgjorde 17,2 milliarder kroner (16,3) for året.

FORVALTNING AV KOLLEKTIVPORTEFØLJEN

Eiendelene i kollektivporteføljen utgjorde 495,6 milliarder kroner (460,3) og var investert som vist nedenfor:

EIEDELER	2017		2016	
	Andel	Avkastning	Andel	Avkastning
Alle tall i prosent				
Aksjer	22,5 %	16,5 %	20,1 %	7,3 %
Omløpsobligasjoner	19,2 %	3,2 %	20,0 %	3,5 %
Anleggs-/HTF-obligasjoner	27,1 %	4,0 %	26,8 %	4,3 %
Utlån	11,6 %	2,2 %	11,6 %	2,4 %
Eiendom	12,3 %	8,9 %	12,5 %	12,5 %
Andre finansielle eiendeler	7,3 %	1,5 %	8,9 %	1,7 %

Aksjer

Samlet eksponering i aksjer og alternative investeringer, inkludert aksjederivater, var 22,5 prosent ved utgangen av fjerde kvartal. Samlet avkastning for aksjer og alternative investeringer var 4,6 prosent i fjerde kvartal, og 16,5 prosent for året. I 2017 hadde globale aksjer en avkastning på 17,1 prosent, mens avkastningen for norske aksjer var 19,1 prosent.

Omløpsobligasjoner og pengemarked

Omløpsobligasjoner utgjorde 19,2 prosent, mens pengemarkedsinstrumenter utgjorde 7,3 prosent av eiendelene i kollektivporteføljen per 31.12. Norske stats- og swaprenter var omtrent på samme nivå per 31.12 som per 30.09. KLPs globale statsobligasjonsindeks oppnådde en valutasikret avkastning på 0,6 prosent i fjerde kvartal, mens den norske statsobligasjonsindeksen fikk en kvartalsavkastning på 0,2 prosent. Det globale kredittpåslaget falt noe gjennom kvartalet, og KLPs globale kredittobligasjonsindeks fikk en valutasikret avkastning på 0,8 prosent i kvartalet.

Samlet for omløpsobligasjoner oppnådde KLP en avkastning på 0,6 prosent i fjerde kvartal, mens pengemarkedsavkastningen var 0,2 prosent.

Obligasjoner som holdes til forfall

Investering i obligasjoner som holdes til forfall utgjorde 27,1 prosent av kollektivporteføljen ved årsslutt. Ikke regnskapsførte merverdier i kollektivporteføljen utgjorde 9,6 milliarder kroner per 31.12. Porteføljen er godt diversifisert, og består av papirer utstedt av kredittverdige institusjoner. Avkastningen målt til amortisert kost ble 4,0 prosent i 2017.

Eiendom

Eiendomsinvesteringer, inkludert norske og internasjonale eiendomsfond, utgjorde 12,4 prosent av kollektivporteføljen. Eiendomsverdiene i kollektivporteføljen er skrevet opp med 3.153 millioner kroner i 2017. Inkluderes effekten av valuta-sikring på utenlandske eiendommer, utgjør verdiendringene en oppskrivning på 2.419 millioner kroner. Kollektivporteføljens eiendomsinvesteringer oppnådde en avkastning på 8,9 prosent i 2017.

Utlån

Utlån i kollektivporteføljen utgjør 57,0 milliarder kroner. Dette er fordelt med 46,0 milliarder kroner i utlån til kommuner og deres virksomheter, 7,8 milliarder kroner i valutilån med eksportgaranti eller pant i boliger i Europa, og 3,3 milliarder kroner i pantsikrede lån i norske kroner. Utlånsporteføljen er kjennetegnet av høy kvalitet, uten tap på kommunelån og meget beskjedne avsetninger til tap på boliglån. Ikke-regnskapsførte merverdier i utlånsporteføljen (fastrentelån) utgjorde 533 millioner kroner ved utløpet av kvartalet. Avkastning for året utgjør 2,2 prosent.

Avkastning på selskapsporteføljen

Selskapsporteføljen omfatter plassering av egenkapital og ansvarlige lån/fondsobligasjon.

Selskapsporteføljen forvaltes med en langsiktig investeringshorisont med lav risiko og med en målsetting om stabil avkastning. Investeringene i selskapsporteføljen har oppnådd en avkastning på 4,0 prosent for året.

Markedsforhold pensjon

KLP har en stabil underliggende vekst i premiereserven. Den pågående kommune- og regionreformen kan påvirke KLPs kundemasse, og selskapet følger dette tett.

I bedriftssegmentet erfares fortsatt interesse for overgang til innskuddspensjonsordning. KLP har lyktes å vinne en del av kundene som velger denne ordningen. KLP er Norges ledende leverandør av pensjon til offentlige sektor. KLP ønsker å være den foretrukne leverandør av innskuddspensjon til bedrifter med offentlig tilknytning.

DATTERSELKAPENES FORRETNINGSOMRÅDER

Privat tjenestepensjon

Konsernets salg og betjening av privat tjenestepensjon skjer i datterselskapet KLP Bedriftspensjon AS.

Selskapet har 4,9 milliarder kroner i forvaltningskapital per 31.12. Dette er en økning på 1,3 milliarder kroner siden årsskiftet. Økningen er i hovedsak knyttet til tilflytting av pensjonskapitalbevis og vekst i selskapets innskuddspensjonsportefølje, som nå utgjør 2,7 milliarder kroner. 414 nye bedriftskunder har etablert pensjonsavtale i KLP Bedriftspensjon i 2017, og det er mottatt flyttemidler på over 6.200 pensjonskapitalbevis.

KLP Bedriftspensjon oppnådde en bokført avkastning på kollektivporteføljen på 8,3 prosent og en verdijustert avkastning på 5,6 prosent. Kundene med innskuddspensjon oppnådde en gjennomsnittlig avkastning på 11,9 prosent for samme periode.

KLP Bedriftspensjon oppnådde et avkastningsresultat på 77,8 millioner kroner i 2017. I løpet av fjerde kvartal er det foretatt endringer i kollektivporteføljen ved at plasseringene i omløpsaksjer er redusert for å øke eksponeringen til anleggsobligasjoner. God avkastning i aksjemarkedene i 2017 bidro til at kursreguleringsfondet økte gjennom året frem til selskapet reduserte aksjeeksponeringen i desember, og dermed realiserte kursreserver. Kursreguleringsfondet var 31,0 millioner kroner per 31.12., ned fra 66,8 millioner kroner per 31.12.2016. Selskapet oppnådde et totalresultat på minus 25,2 millioner kroner i 2017.

Avkastning kundemidler

KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	2017	2016
Bokført avkastning	8,30 %	5,30 %
Verdijustert avkastning	5,60 %	5,70 %
Innskuddspensjon med investeringsvalg	11,90 %	7,00 %
Profil KLP90	17,10 %	9,80 %
Profil KLP70	14,00 %	8,50 %
Profil KLP50	11,00 %	7,10 %
Profil KLP30	7,80 %	5,60 %
Profil KLPPM	1,50 %	1,80 %
KLP Optimal Livsfase	17,40 %	i/a

¹ Avkastning for profil med 100 % aksjer

Fra 2017 har selskapet gjort tilgjengelig en ny spareprofil for innskuddspensjonskundene - KLP Optimal Livsfase. Dette er en spareprofil som gir en kombinasjon av aksjer og renter basert på alder.

Solvenskapitaldekning uten overgangsregler er 107 prosent per 31.12

Skadeforsikring

2017 gav et driftsresultat før skatt på 164,2 millioner kroner (255,4). For fjerde kvartal isolert var resultatet 11,6 millioner kroner (69,8). Det er fortsatt vekst i alle segmenter og høy medlemsandel blant personmarkedskundene. Forfalt premie økte i løpet av året med 8,1 prosent og er 1.370 millioner kroner.

Det er i fjerde kvartal innrapportert en større brann med skadekostnad estimert til 22,0 millioner kroner. Samlet sett er det i år innrapportert fem større enkeltskader med samlet avsetning på 94,9 millioner kroner.

Sørlandet ble i 2017 rammet av uvær og store nedbørsmengder. Som følge av dette fikk en rekke private boliger og næringsbygg store skader etter at flere elver flommet over og vannet trengte inn i mange bygninger. Erstatningene etter disse hendelsene er samlet anslått til omlag 500 millioner kroner. Selskapets kostnad knyttet til disse skadene er anslått til om lag 25 millioner kroner.

Stormene «Ylva», «Aina» og «Birk» gjorde til sammen skade for nesten 200 millioner kroner, hvorav selskapets andel utgjør om lag 10 millioner kroner.

Avviklingen av tidligere skadeårganger er fortsatt positiv, og det er i 2017 inntektsført 76,2 millioner kroner. Fjerde kvartal bidro med 25,2 millioner kroner.

Finansavkastningen var 5,6 prosent for 2017.

Nøkkel-tallene for selskapet

PER FJERDE KVARTAL	2017	2016
Skadeprosent*	84,2	75,9
Kostnadsprosent*	21,8	22,8
Totalkostnadsprosent*	106,0	98,7

*for egen regning

Netto finansinntekt for 2017 var 238,1 millioner kroner (249,0), tilsvarende 5,6 prosent (6,1). Aksjeporteføljen hadde en samlet avkastning på hele 17,8 prosent. Også i 2017 ble verdien av selskapets to eiendomsinvesteringer oppskrevet. Porteføljen ga dermed en avkastning på 8,9 prosent.

Finansinntektene i fjerde kvartal var på 77,6 millioner kroner (50,6) tilsvarende 1,8 prosent (1,2). Også i dette kvartalet bidro alle investeringsklassene positivt, hvorav aksjeporteføljen ga den høyeste avkastningen på 5,5 prosent. Avkastningen på eiendom var 5,3 prosent i kvartalet.

Selskapets økonomiske stilling er fortsatt god med en solvenskapitaldekning (SCR) på 230 prosent (261).

Kapital- og fondsforvaltning

KLP Kapitalforvaltning AS utgjør konsernets forvaltningsmiljø innenfor verdipapir- og fondsforvaltning. Totalt ble det forvaltet 489 milliarder kroner ved utgangen av 2017. Hoveddelen av midlene er forvaltet på vegne av KLP og datterselskapene i KLP-konsernet. Forvaltningen økte med 47 milliarder kroner fra 2016. Netto nytegning i KLPs verdipapirfond fra eksterne investorer og personkunder utgjorde 5,3 milliarder kroner i 2017. I løpet av året trådte ordningen for aksjesparekonto (ASK) og en ny og forbedret ordning for individuell pensjonsparing (IPS), i kraft. KLP Kapitalforvaltning tilbyr begge disse produktene.

Totalt forvalter KLP Kapitalforvaltning 70,9 milliarder kroner for kunder utenfor KLP. Forvaltningsmandatene vinnes i konkurranse med både norske og utenlandske forvaltningsmiljøer.

KLP Kapitalforvaltning AS oppnådde et resultat før skatt på 46,7 millioner kroner for 2017.

Bank

KLP Bankens formål er å tilby finansiering av boliglån og andre bankprodukter til medlemmene i KLPs pensjonsordninger (personmarked), og lån til kommuner, fylkeskommuner og selskaper som utfører offentlige oppgaver (offentlig marked). Utlånsvirksomheten finansieres med innskudd fra personer og bedrifter, innlån i verdipapirmarkedet og egenkapital. Banken forvalter også utlån finansiert av pensjonsmidler i KLP.

KLP Banken-konsernet har per 31.12. utestående lån til kunder på 30,8 milliarder kroner (30,0). Fordelingen mellom person-

marked og offentlige lån var henholdsvis 14,5 og 16,3 milliarder kroner. KLP Banken forvalter 3,3 milliarder kroner i boliglån for KLP og 53,8 milliarder kroner i lån til offentlige låntakere og annen virksomhet.

Samlede boliglån i personmarkedet hadde en vekst på 1,7 milliarder kroner i 2017 (1,8). Forvaltede boliglån for KLP har økt med 54 millioner kroner siden forrige årsskifte.

Kredittkortvirksomhet på bankens egen balanse ble etablert i mai 2017. Utestående kreditt til personkunder utgjorde 61 millioner kroner ved årsslutt.

Utlån i offentlig marked er redusert med 0,9 milliarder kroner i bankkonsernet gjennom året. Lån til offentlige låntakere som forvaltes for morselskapet KLP har i samme periode økt med 5,5 milliarder kroner. Forvaltede lån til utenlandske debitorer i fremmed valuta er i samme periode redusert med 1,3 milliarder kroner.

Restanser og mislighold av boliglån opprettholdes på et lavt nivå. Lån med mislighold over 90 dager utgjør 0,13 prosent av samlede boliglån ved utløpet av fjerde kvartal. Det er resultatført tap og tapsnedskrivninger med 1,1 millioner kroner på boliglån og 2,0 millioner kroner på kredittkort i 2017. Det er ingen konstaterte tap eller tapsavsetninger knyttet til offentlige lån.

KLP Banken-konsernets fremmedfinansiering består av innskudd, sertifikater og obligasjoner. Innskuddsveksten i 2017 ble totalt 1,0 milliarder kroner og samlede innskudd utgjør 9,7 milliarder kroner. Av dette er 7,7 milliarder kroner innskudd fra personkunder og 2,0 milliarder kroner innskudd fra kommuner og bedrifter. Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer utgjorde 22,9 milliarder kroner ved årsslutt.

KLP Banken-konsernet fikk et driftsresultat før skatt på 21,4 millioner kroner i fjerde kvartal og 103,1 millioner kroner for året (91,2). Områdefordelt årsresultat gir 42,4 millioner kroner i personmarkedet og 60,7 millioner kroner i offentlig marked. Etter skatt ble konsernets årsresultat 77,2 millioner kroner (68,3).

SAMFUNNSANSVAR

I desember vedtok KLP ny strategi for samfunnsansvar. Grunnpilarer for KLPs arbeid med samfunnsansvar er å være åpne om hvordan selskapet jobber, hvordan KLP kan bistå kunder og eiere i arbeidet med samfunnsansvar.

KLP offentliggjorde i fjerde kvartal oppdateringene til KLP-listen. KLP inkluderte fire selskaper (AGL Energy, Alstom, Chevron, og L-3 Technologies) og ekskluderte tre nye selskaper (to kullselskaper og ett tobakkselskap). KLP oppdaterte også retningslinjene for ansvarlige investeringer i løpet av kvartalet. De nye retningslinjene utvider KLPs forbud mot å

investeringer i selskaper som får mer enn 30 prosent av sine inntekter fra kullbasert virksomhet til også å gjelde utvinning av oljesand. Det vil si at KLP utelukker selskaper som har samlede inntekter på mer enn 30 prosent fra en eller flere av disse kildene.

Temaet vold og trusler på arbeidsplassen er aktuelt hos kommunene, og engasjerer. Kommunesektoren er særlig utsatt innen helse- og sosialtjenesten. Derfor holder KLP, i samarbeid med HMS-sjefen i Fredrikstad kommune og Fagakademiet, kurs om hvordan kommunene kan jobbe for å redusere risikoen for at dette skjer.

Kommunene søker også til KLP for å lære om brannforebyggende arbeid, og det arbeides tett med kommunene for å redusere risikoen for brann, med spesiell fokus på utfordringer i kommunale utleieboliger. I samarbeid med NBLF, DSB, Direktoratet for byggkvalitet og Norsk Brannvernforening har KLP utarbeidet "Temahefte for risikoreduksjon i kommunale utleieboliger" og "Veileder i systematisk sikkerhetsarbeid for bygningseiere", disse er nå revidert.

For et år siden, i desember 2016, sluttet KLP Eiendom seg til de ti strakstiltakene i eiendomssektorens veikart mot 2050. Veikartet er Grønn Byggallianses og Norsk Eiendoms anbefaling til eiere og forvaltere av yrkesbygg, om hvilke valg de bør gjøre på kort- og lang sikt for at eiendomssektoren skal bidra til et bærekraftig samfunn i 2050. For å kunne være med å bidra til dette har KLP Eiendom implementert strakstiltakene i ny miljøhandlingsplan for perioden 2018-2022.

FREMTIDSUTSIKTER OG HENDELSER ETTER KVARTALET

Rentene er kommet noe opp siden fjerde kvartal.

KLP har besluttet å utelukke selskaper som har betydelige inntekter fra utvinning av oljesand. Samtidig øker KLP investeringene i fornybar energi tilsvarende det som trekkes ut av kull og oljesand.

Arbeids- og sosialdepartementet er enige med partene i arbeidslivet om å starte ferdigstillelse av prosessen om en pensjonsløsning for offentlige ansatte. Målet fra statens side er en ordning som gir bedre fleksibilitet ved arbeidsskifte og at det blir mer lønnsomt å arbeide etter fylte 62 år. Planen er å slutføre forhandlingene innen 1. mars med høringsfrist 1. juli 2018. KLP er ikke del av forhandlingene, men bidrar til å belyse effektene av ulike utfall for ulike pensjonsgrupper.

Styrets leder, Liv Kari Eskeland, er valgt inn på Stortinget, og har i den forbindelse medelt valgkomiteen i KLP at hennes posisjon står på valg ved neste generalforsamling. I forbindelse med at styremedlem Ingjerd Blekeli Spiten har fått ny stilling i et annet finanskonsern, har hun fratrådt sitt verv som styremedlem i KLP.

Soliditeten i selskapet vurderes som sterk. Både tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond er buffere som kan dekke opp for lavere avkastning fremover. Solide buffere er en viktig del av selskapets strategi for holde en stabil kapitalforvaltning, spesielt når rentene er lave.

Oslo, 16. februar 2018

Styret i Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringselskap

Liv Kari Eskeland
Leder

Egil Johansen
Nestleder

Marit Torgersen

Jan Helge Gulbrandsen

Tom Tvedt

Lars Vorland

Susanne Torp-Hansen
Valgt av og blant de ansatte

Freddy Larsen
Valgt av og blant de ansatte

Resultat

KLP KONSERN

NOTE	MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
3	Premieinntekter for egen regning	8 968	7 618	34 590	38 497
	Netto avkastning fra finansielle eiendeler	3 353	3 210	14 184	13 489
	Netto renteinntekter bank	68	47	244	196
	Realiserte og urealiserte gevinster og tap på finansielle instrumenter	7 132	2 539	22 050	10 476
8	Netto inntekter fra investeringseiendommer	2 073	2 363	4 953	6 726
4	Andre inntekter	269	241	1 040	945
	Sum netto inntekter	21 862	16 018	77 061	70 330
	Erstatninger for egen regning	- 4 688	- 4 396	-18 665	-17 370
	Endring i forsikringsmessige avsetninger	- 7 091	- 4 832	-24 425	-27 973
5	Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	- 254	22	-527	382
6	Driftskostnader	- 533	- 697	-1 673	-1 756
7	Andre kostnader	- 257	- 253	-992	-957
	Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond	- 2 860	- 1 914	-8 648	-3 061
	Sum kostnader	- 15 681	- 12 071	-54 931	-50 736
	Driftsresultat	6 181	3 947	22 130	19 594
	Til(-) / fra(+) kursreguleringsfond i livsforsikring	- 6 154	- 2 328	-13 904	-6 876
	Til(-) / fra(+) tilleggsavsetning og bufferavsetning i livsforsikring	- 1 201	- 4 033	-1 188	-4 026
	Midler tilført forsikringskundene i livsforsikring	849	2 777	-4 564	-6 244
	Resultat før skatt	- 325	364	2 474	2 449
	Skattekostnad ¹	422	584	-1 070	359
	Resultat	96	948	1 404	2 808
19	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger				
	- ytelser til ansatte	78	66	-30	-32
	Justering av forsikringsforpliktelsene	- 9	- 11	2	0
	Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	- 17	- 14	7	8
	Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	52	42	-21	-24
	Revaluering eiendommer til bruk i egen virksomhet	39	4	110	95
	Valutaomregning utenlandske datterselskaper	505	261	937	-1 625
	Justering av forsikringsforpliktelsene	- 505	- 261	-937	1 625
	Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	- 10	- 1	-27	-24
	Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt	29	3	82	72
	Sum utvidet resultat	81	45	61	47
	Totalresultat	177	993	1 465	2 855
	¹ Andelseieres andel av skattekostnad i konsoliderte verdipapirfond.	- 48	- 36	-181	-172

Balanse

KLP KONSERN

NOTE	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
	Utsatt skattefordel	50	372
	Andre immaterielle eiendeler	332	324
	Varige driftsmidler	1 715	1 604
	Investeringer i tilknyttede selskaper og felleskontrollert virksomhet	773	532
8,11	Investeringseiendom	63 519	59 497
9,14	Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	31 131	32 791
9,14	Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	121 377	106 720
9,11,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til virkelig verdi over resultat	1 016	1 381
9,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til amortisert kost	86 943	81 541
9,11,14	Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi over resultat	172 427	171 021
9,11	Egenkapitalinstrumenter til virkelig verdi over resultat	161 736	130 700
9,11,14	Finansielle derivater	1 529	1 815
9	Fordringer	4 118	3 173
9	Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	2 684	1 674
	Kontanter og bankinnskudd	2 820	2 968
	SUM EIENDELER	652 167	596 113
	Innskutt egenkapital	13 125	11 726
	Opptjent egenkapital	17 539	16 097
	SUM EGENKAPITAL	30 664	27 823
9,10	Fondsobligasjonslån	1 534	1 650
9,10	Ansvarlig lån	5 977	6 220
19	Pensjonsforpliktelser	797	712
15	Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	490 803	453 943
9,15	Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	2 684	1 674
	Premie-, erstatnings-, og sikkerhetsfondsavsetning i skadeforsikring	2 364	2 245
9,10	Utstedte obligasjonslån med fortrinnsrett	21 451	21 095
9,10	Gjeld til kredittinstitusjoner	4 587	5 050
9,10	Gjeld til og innskudd fra kunder	9 669	8 688
9,11	Finansielle derivater	4 760	5 871
	Utsatt skatt	633	403
16	Annen kortsiktig gjeld	5 919	4 823
	Andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond	70 325	55 916
	SUM GJELD	621 503	568 290
	SUM EGENKAPITAL OG GJELD	652 167	596 113
	Betingede forpliktelser	15 480	14 196

Egenkapitaloppstilling

KLP KONSERN

2017 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 31.12.2016	11 726	16 097	27 823
Resultat		1 404	1 404
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		-21	-21
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		82	82
Sum utvidet resultat		61	61
Sum totalresultat		1 465	1 465
Endring utsatt skatt ført direkte mot egenkapitalen		-24	-24
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 399		1 399
Sum transaksjoner med eierne	1 399		1 399
Egenkapital 31.12.2017	13 125	17 539	30 664

2016 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 31.12.2015	10 422	13 242	23 665
Resultat		2 808	2 808
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		-24	-24
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		72	72
Sum utvidet resultat		47	47
Sum totalresultat		2 855	2 855
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 303		1 303
Sum transaksjoner med eierne	1 303		1 303
Egenkapital 31.12.2016	11 726	16 097	27 823

Kontantstrømoppstilling

KLP KONSERN

MILLIONER KRONER	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -30.06.2017	01.01.2017 -31.03.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Netto kontantstrømmer fra operasjonelle aktiviteter	-27 849	-26 243	-15 960	-7 922	-26 580
Netto kontantstrømmer fra investeringsaktiviteter ¹	-79	-53	-36	-29	-94
Netto kontantstrømmer fra finansieringsaktiviteter ²	27 781	25 958	15 635	7 521	27 219
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	-148	-338	-362	-429	544
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	2 968	2 968	2 968	2 968	2 424
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	2 820	2 630	2 606	2 539	2 968

¹ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

² Netto innbetaling av egenkapitalinnskudd, opptak og nedbetaling av gjeld, samt innbetaling fra andelseiere i konsoliderte fond.

Noter til regnskapet

KLP KONSERN

NOTE 1 Regnskapsprinsipper og -estimater

REGNSKAPSPRINSIPPER

Regnskapet i denne delårsrapporten viser konsernregnskapet og selskapsregnskapet til Kommunal Landspensjonskasse (KLP) for perioden 01.01.2017 – 31.12.2017. Regnskapet er ikke revidert.

Den delen av delårsrapporten som gjelder konsernregnskapet er utarbeidet i henhold til IAS 34 Delårsrapportering.

De samme regnskapsprinsippene og beregningsmetoder er fulgt i delårsregnskapet som i siste årsregnskap, med mindre annet er oppgitt.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2016. Årsregnskapet ligger tilgjengelig på KLPs hjemmeside klp.no.

REGNSKAPSESTIMATER

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

Norsk Regnskapsstiftelse publiserte i januar 2018 en oppdatert versjon av veiledning om pensjonsforutsetninger per 31.12.2017, som viser noe endring i parameterne i forhold til 31.12.2016. De angitte beregningsforutsetningene er beheftet med usikkerhet, og KLP Konsernet har fastsett forutsetningene basert på en konkret vurdering av sin pensjonsordning. Per 31.12.2017 gir dette følgende endring i parameterne:

FORUTSETNINGER	31.12.2017	31.12.2016	Endring
Diskonteringsrente	2,40 %	2,60 %	-0,20 %
Lønnsvekst	2,50 %	2,50 %	0,00 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	2,25 %	0,00 %
Pensjonsregulering	1,48 %	1,48 %	0,00 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %	0,00 %
Finansskatt	5,00 %	5,00 %	0,00 %

Effekten av endringen i pensjonsforutsetningene øker pensjonsforpliktelsen for egne ansatte med 30 millioner kroner.

NOTE 2 Segmentinformasjon

MILLIONER KRONER	Kollektiv pensjon offentlig		Kollektiv pensjon privat	
	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	32 328	36 773	997	574
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	89	81	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	32 157	24 994	343	192
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	1 016	938	2	3
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	243	338	0	0
Sum inntekter	65 833	63 124	1 343	769
Erstatninger for egen regning	-17 386	-16 387	-199	-112
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	-23 358	-27 373	-1 064	-599
Kostnader innlån	-527	382	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-951	-911	-59	-52
Avskrivninger	-74	-261	-3	-2
Andre kostnader	-992	-960	0	0
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond	0	0	0	0
Sum kostnader	-43 289	-45 510	-1 325	-764
Driftsresultat	22 544	17 613	18	5
Midler tilført forsikringskundene ²	-20 551	-15 488	-42	-33
Resultat før skatt	1 993	2 125	-24	-28
Skattekostnad	-492	781	0	0
Resultat etter skatt	1 502	2 906	-24	-28
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	-28	-33	-1	0
Totalresultat	1 473	2 874	-25	-28
Eiendeler	534 793	496 663	4 869	3 571
Gjeld	504 158	468 878	4 346	3 263

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Skadeforsikring		Bank	
	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	1 266	1 135	0	0
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	21	15	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	243	253	237	205
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	1	1	12	10
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	0	0	57	57
Sum inntekter	1 531	1 404	306	272
Erstatninger for egen regning	-1 080	-871	0	0
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	-4	-2	0	0
Kostnader innlån	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-281	-269	-197	-176
Avskrivninger	-2	-6	-4	-4
Andre kostnader	0	0	-3	-1
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond	0	0	0	0
Sum kostnader	-1 366	-1 148	-203	-181
Driftsresultat	164	255	103	91
Midler tilført forsikringskundene ²	0	0	0	0
Resultat før skatt	164	255	103	91
Skattekostnad	-11	-48	-25	-22
Resultat etter skatt	153	207	78	69
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	-3	-2	-1	-1
Totalresultat	150	205	77	68
Eiendeler	4 594	4 489	34 986	34 388
Gjeld	2 822	2 777	32 904	32 533

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Kapitalforvaltning		Øvrige	
	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	0	0	0	0
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	0	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	3	4	0	0
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	0	0	9	8
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	456	299	0	0
Sum inntekter	459	303	9	8
Erstatninger for egen regning	0	0	0	0
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	0	0	0	0
Kostnader innlån	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-402	-280	-9	-7
Avskrivninger	-10	-6	0	0
Andre kostnader	0	0	0	0
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond	0	0	0	0
Sum kostnader	-413	-285	-9	-7
Driftsresultat	47	18	-1	0
Midler tilført forsikringskundene ²	0	0	0	0
Resultat før skatt	47	18	-1	0
Skattekostnad	-10	-4	0	0
Resultat etter skatt	37	15	-1	0
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	-4	-2	0	0
Totalresultat	33	12	-1	0
Eiendeler	468	414	12	11
Gjeld	214	192	5	3

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Elimineringer		Sum	
	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	0	15	34 590	38 497
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	-110	-96	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	8 446	5 240	41 430	30 888
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	0	-14	1 040	945
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	-756	-694	0	0
Sum inntekter	7 581	4 450	77 061	70 330
Erstatninger for egen regning	0	0	-18 665	-17 370
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	0	0	-24 425	-27 973
Kostnader innlån	0	0	-527	382
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	346	244	-1 554	-1 451
Avskrivninger	-26	-26	-119	-305
Andre kostnader	3	5	-992	-957
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond	-8 648	-3 061	-8 648	-3 061
Sum kostnader	-8 326	-2 839	-54 931	-50 736
Driftsresultat	-745	1 612	22 130	19 594
Midler tilført forsikringskundene ²	937	-1 625	-19 656	-17 146
Resultat før skatt	192	-13	2 474	2 449
Skattekostnad	-553	-360	-1 091	344
Resultat etter skatt	-361	-373	1 384	2 792
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	119	101	81	63
Totalresultat	-242	-272	1 465	2 855
Eiendeler	72 445	56 576	652 167	596 113
Gjeld	76 775	60 648	621 224	568 290

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

KLP konsernets virksomhet er inndelt i de fem områdene kollektiv pensjon offentlig, kollektiv pensjon privat, skadeforsikring, bank og kapitalforvaltning. All virksomhet er rettet mot kunder i Norge.

KOLLEKTIV PENSJON OFFENTLIG

Kommunal Landspensjonskasse tilbyr kollektiv offentlig tjenstepensjon.

KOLLEKTIV PENSJON PRIVAT

KLP Bedriftspensjon AS tilbyr produkter til foretak innen både offentlig og privat sektor.

SKADEFORSIKRING

KLP Skadeforsikring AS tilbyr ting- og personskadeprodukter til arbeidsgivere innen offentlig og privat sektor. I tillegg tilbys et bredt spekter av standard forsikringsprodukter til personmarkedet.

BANK

KLPs bankvirksomhet omfatter selskapene KLP Bankholding AS og dets heleide datterselskaper: KLP Banken AS, KLP Kommunekreditt AS og KLP Boligkreditt AS. Bankvirksomheten omfatter tjenester som innskudd og utlån til personmarkedet, samt utlån med offentlig garanti.

KAPITALFORVALTNING

Kapitalforvaltning tilbys fra selskapet KLP Kapitalforvaltning AS. Selskapet tilbyr et bredt utvalg av verdipapirfond både til personkunder og institusjonelle kunder. Verdipapirforvaltningen har en samfunnsansvarlig profil.

ØVRIG

Øvrige segmenter består av KLP Forsikringsservice AS som tilbyr et bredt tjenestespekter til kommunale pensjonskasser.

NOTE 3 Premieinntekter for egen regning

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Forfalte premier, brutto	10 458	7 838	35 421	35 083
Avgitte gjenforsikringspremier	6	-23	10	-19
Overføring av premiereserve fra andre	-1 496	-196	-841	3 434
Premieinntekter for egen regning	8 968	7 618	34 590	38 497

NOTE 4 Andre inntekter

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Tilskudd avtalefestet pensjon (AFP)	252	238	981	927
Øvrige inntekter	18	3	60	19
Sum andre inntekter	269	241	1 040	945

NOTE 5 Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
ANSVARLIGE LÅN				
Rentekostnader ¹	-70	-68	-283	-303
Verdiendringer	-129	-10	-298	832
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån	-199	-78	-581	529
FONDSOBLIGASJONSLÅN				
Rentekostnader	-16	-17	-61	-61
Verdiendringer	-39	117	116	-86
Sum rentekostnad og verdiendring fondsobligasjonslån	-55	100	54	-147
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	-254	22	-527	382

¹ Rentekostnader inkluderer amortisering av underkurs.

Noten gir en spesifisering av linjen «Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån» fordelt på rentekostnader og verdiendring i periodene angitt.

Verdiendringene kommer i stor grad av at lånene er denominert i utenlandsk valuta. Det ansvarlige lånet er denominert i euro, mens fondsobligasjonslånet er utstedt i japanske yen.

NOTE 6 Driftskostnader

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Personalkostnader	298	269	937	882
Avskrivninger og nedskrivninger ¹	40	209	126	305
Andre driftskostnader	195	219	609	570
Sum driftskostnader	533	697	1 673	1 756

¹ I 4. kvartal 2016 ble programvare nedskrevet med 186 millioner kroner.

NOTE 7 Andre kostnader

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Kostnader avtalefestet pensjon (AFP)	248	241	977	929
Øvrige kostnader	8	13	15	28
Sum andre kostnader	257	253	992	957

NOTE 8 Investerings eiendom

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Netto leieinntekter	587	619	2 684	2 737
Endring i virkelig verdi	1 485	1 744	2 269	3 989
Netto inntekter fra investeringseiendom	2 073	2 363	4 953	6 726
Valutaomregning utenlandske datterselskaper (føres i utvidet resultat)	505	261	937	-1 625
Netto inntekter fra investeringseiendom inkludert valutaomregning	2 577	2 624	5 889	5 101

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Bokført verdi 01.01.	59 497	56 436
Verdiregulering inkl. valutaomregning	3 206	2 364
Netto tilgang	838	724
Øvrige endringer	-22	-28
Bokført verdi 31.12.	63 519	59 497

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettings-tjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter konsernet verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres bl.a. på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskaps-spesifikk informasjon.

For denne noten kan kategoriseringen av finansielle instrumenter deles opp i tre ulike nivåer; balanseklassifisering, regnskapsklassifisering og type instrument. Det er siste kategori, type instrument, hvor det gis informasjon på hvordan virkelig verdi er utledet.

FINANSIELLE INSTRUMENTER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST

- Denne kategorien inkluderer:
- Investeringer som holdes til forfall
- Obligasjoner klassifisert som utlån og fordring
- Øvrige utlån og fordringer
- Ansvarlig lånekapital (forpliktelse)
- Annen utstedt gjeld (forpliktelse)

Finansielle instrumenter som ikke måles til virkelig verdi måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rente metode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten. I denne noten opplyses det forøvrig om virkelig verdi på de finansielle instrumentene som måles til amortisert kost.

FINANSIELLER INSTRUMENTER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI

Denne kategorien inkluderer:

- Egenkapitalinstrumenter
- Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi
- Derivater (eiendeler og forpliktelser)
- Gjeld til kredittinstitusjoner (forpliktelse)

Nedenfor er det listet hvilke ulike typer finansielle instrumenter som faller inn under de ulike regnskapskategoriene og hvordan virkelig verdi blir beregnet.

**INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL
OBLIGASJONER KLASIFISERT SOM UTLÅN OG FORDRING
GJELDSINSTRUMENTER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI****a) Utenlandske rentepapirer**

Utenlandske rentepapirer prises i hovedregel på bakgrunn av priser innhentet fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom flere ulike kilder for å fange opp eventuelle feil

Følgende kilder benyttes:

- Barclays Capital Indices
- Bloomberg
- Reuters

Barclays Capital Indices har førsteprioritet (de dekker henholdsvis utenlandsk stat og utenlandsk kreditt). Deretter benyttes Bloomberg med bakgrunn i Bloombergs priskilde Business Valuator Accredited in Litigation (BVAL). BVAL inneholder verifiserte priser fra Bloomberg. Sisteprioritet er Reuters.

b) Norske rentepapirer - stat

Til prising av norske statsobligasjoner benyttes Bloomberg som kilde. Det er Oslo Børs som leverer prisen (via Bloomberg). Kursene sammenlignes med kursene fra Reuters for å avdekke eventuelle feil.

c) Norske rentepapirer – annet enn stat

Norske rentepapirer unntatt stat prises hovedsakelig direkte på kurser fra Nordic Bond Pricing. De papirene som ikke inngår hos Nordic Bond Pricing, prises teoretisk. Teoretisk pris skal baseres på antatt nåverdi ved salg av posisjonen. Diskontering gjøres ved å benytte en nullkupongkurve. Nullkupongkurven oppjusteres med en kredittspread som skal hensynta obligasjonens risiko. Kredittspreaden beregnes ut fra en spreadkurve hvor obligasjonens durasjon hensyntas. Nordic Bond Pricing er hovedkilde for spreadkurver. Disse leverer selskaps-spesifikke kurver og kurver for norske sparebanker, kommuner og kraft. Sparebanker har ulike spreadkurver basert på forvaltningskapital.

For selskaper hvor Nordic Bond Pricing ikke leverer spreadkurver, benyttes spreadkurver fra tre norske banker. Når spreadkurver er tilgjengelig fra flere av disse bankene, benyttes et likevektet gjennomsnitt.

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.**d) Rentepapirer utstedt av utenlandske foretak, men denominert i kroner**

Virkelig verdi beregnes etter samme hovedprinsippene som for norske rentepapirer beskrevet ovenfor.

e) Fordringer på kredittinstitusjoner

Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

f) Utlån til kommuner og foretak med kommunal garanti

Fordringene verdsettes ved hjelp av en verdsettelsesmodell som benytter relevante kredittpåslagsjusteringer innhentet i markedet. For garanterte utlån beregnes virkelig verdi som neddiskontert kontantstrøm basert på samme rentekurve som direktelånene, men kredittmarginen er justert til markedsnivå for aktuell kombinasjon av garantist-kategori og garantiform. Garantisten er enten stat, fylkeskommune, kommune eller bank.

g) Lån med sikkerhet i pant

Prinsippene for beregning av virkelig verdi avhenger av hvorvidt utlånene har rentebinding eller ikke. Virkelig verdi av utlån med rentebinding beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen. Virkelig verdi av utlån uten rentebinding anses tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med endring i markedsrentene.

EGENKAPITALINSTRUMENTER**h) Aksjer (noterte)**

Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Følgende kilder benyttes for norske aksjer:

- Oslo Børs (primærkilde)
- Morgan Stanley Capital International(MSCI)/Reuters
- Bloomberg

Følgende kilder benyttes for utenlandske aksjer:

- Morgan Stanley Capital International (MSCI) (primærkilde)
- Reuters
- Bloomberg

i) Aksjer (unoterte)

Konsernet benytter, så langt det lar seg gjøre, bransje-anbefalingene til Verdipapirfondenes forening. Dette innebærer i hovedtrekk følgende:

Sist omsatt kurs har hovedprioritet. Dersom sist omsatt kurs ligger utenfor salg-/kjøpskursen i markedet, justeres pris deretter. Det vil si at hvis sist omsatt er under salgskurs, justeres pris opp til salgskursen. Hvis den er over kjøpskurs justeres den ned til kjøpskursen. Dersom priskildet anses som utdatert justeres prisen etter en markedsindeks. Selskapet har valgt Oslo Børs sin small cap indeks (OSESX) som en tilnærming for unoterte aksjer.

For aksjer hvor svært lite informasjon foreligger foretas en skjønnsmessig vurdering. Med dette menes enten en fundamental analyse av selskapet, eller en meglervurdering.

j) Private Equity

Investeringer i Private Equity gjøres gjennom fond. Fondenes virkelige verdi skal baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines ('IPEV Guidelines). Disse retningslinjene fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet om tilnærmet markedsvurdering av selskapene. Virkelig verdi er beregnet ut ifra fondenes rapporterte markedsverdi justert for inn- og utbetalinger i perioden mellom siste rapporterte markedsverdi fra fondet og perioden det rapporteres på for konsernet.

DERIVATER**k) Futures/FRA/IRF**

Alle futureskontrakter til konsernet handles på børs. Bloomberg benyttes som priskilde. Det innhentes også priser fra en annen kilde som kontroll på at prisene fra Bloomberg er korrekte. Reuters fungerer som sekundærkilde.

l) Opsjoner

Bloomberg benyttes som kilde for prising av opsjoner som handles på børs. Reuters er sekundærkilde.

m) Renteswaper

Renteswaper verdsettes i en modell som hensyntar observerbare markedsdata som rentekurver og relevant kredittpåslag.

n) FX-swaper

FX-swaper med forfall på ett år eller mindre prises på kurver som er bygget opp fra FX swap-punkter hentet fra Reuters. For FX-swaper over ett år vurderes markedet relativt lite likvid og det skal benyttes basisjusterte swapkurver.

GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER**o) Plasseringer hos kredittinstitusjoner og deposits**

Plasseringer hos kredittinstitusjoner er innskudd med kort løpetid. Virkelig verdi beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen. Deposits prises på swapkurver.

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.**ANSVARLIG LÅNEKAPITAL, ANNEN UTSTEDT GJELD OG INNSKUDD FRA KUNDER****p) Virkelig verdi av ansvarlige lån**

For lån notert på børs hvor det anses å være et aktivt marked brukes den observerbare prisen som virkelig verdi. For øvrige lån som ikke er en del av et aktivt marked fastsettes virkelig verdi ut i fra en intern verdsettelsesmodell basert på observerbare data.

q) Virkelig verdi av utstedt fondsobligasjonslån

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

r) Utstedte obligasjoner med fortrinnsrett

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

s) Innskudd fra kunder

Alle innskudd er uten rentebinding. Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

Tabellen under gir en nærmere spesifisering av innholdet i de ulike klassene av eiendeler og forpliktelser.

MILLIONER KRONER	31.12.2017		31.12.2016	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER SOM HOLDES TIL FORFALL - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Norske hold til forfall obligasjoner	6 380	7 093	8 339	9 248
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	24 752	26 205	24 452	25 771
Sum gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	31 131	33 298	32 791	35 019
GJELDSINSTRUMENTER KLASSIFISERT SOM LÅN OG FORDRINGER - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Norske obligasjonslån	39 092	41 777	33 018	35 785
Utenlandske obligasjonslån	81 825	87 465	72 879	77 806
Norske sertifikater	200	200	790	787
Utenlandske sertifikater	200	200	0	0
Andre fordringer	59	59	33	33
Sum gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	121 377	129 700	106 720	114 411
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET				
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	1 016	1 016	1 381	1 381
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	1 016	1 016	1 381	1 381

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

MILLIONER KRONER	31.12.2017		31.12.2016	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Utlån med sikkerhet i pant	17 673	17 685	15 953	15 969
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	61 441	62 083	56 484	57 135
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	7 829	7 872	9 105	9 143
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	86 943	87 640	81 541	82 247
GJELDSINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET				
Norske obligasjoner	59 289	59 289	58 661	58 661
Norske sertifikater	11 154	11 154	12 519	12 519
Utenlandske obligasjoner	85 144	85 144	82 933	82 933
Utenlandske sertifikater	0	0	161	161
Plassering hos kredittinstitusjoner	16 839	16 839	16 747	16 747
Sum gjeldsinstrumenter	172 427	172 427	171 021	171 021
EGENKAPITALINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET				
Aksjer	150 221	150 221	121 236	121 236
Aksjefond	10 641	10 641	8 688	8 688
Eiendomsfond	119	119	287	287
Alternative investeringer	756	756	489	489
Sum egenkapitalinstrumenter	161 736	161 736	130 700	130 700
FORDRINGER				
Fordringer i forbindelse med direkte forretninger	1 026	1 026	753	753
Fordringer i forbindelse med gjenforsikringsforretninger	118	118	119	119
Gjenforsikringsandel av brutto erstatningsavsetning	0	0	1	1
Fordringer ved verdipapirhandel	2 161	2 161	1 763	1 763
Fordskuddsbetalt husleie tilknyttet eiendomsvirksomheten	116	116	106	106
Andre fordringer	697	697	431	431
Sum lån og fordringer øvrige inkl. fordringer på forsikringstakere	4 118	4 118	3 173	3 173

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

MILLIONER KRONER	31.12.2017		31.12.2016	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Fondsobligasjonslån	1 534	1 463	1 650	1 292
Ansvarlige lån	5 977	6 849	6 220	6 554
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 603	1 603	2 356	2 356
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	21 451	21 451	21 095	21 095
Gjeld til og innskudd fra kunder	9 669	9 669	8 688	8 688
Sum finansiell gjeld	40 235	41 036	40 010	39 986
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET				
Gjeld til kredittinstitusjoner	2 983	2 983	2 694	2 694
Sum finansiell gjeld	2 983	2 983	2 694	2 694
Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	2 684	2 684	1 674	1 674
Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	2 684	2 684	1 674	1 674

MILLIONER KRONER	31.12.2017		31.12.2016	
	Eiendeler	Forpliktelser	Eiendeler	Forpliktelser
FINANSIELLE DERIVATER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Valutateterminer	631	3 849	795	4 534
Renteswaper	368	903	375	1 338
Rente- og valutaswaper	530	0	645	0
Akseopsjon	0	7	0	0
Sum finansielle derivater	1 529	4 760	1 815	5 871

NOTE 10 Innlån

MILLIONER KRONER	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi 31.12.2017	Bokført verdi 31.12.2016
EVIKVARENDE ANSVARLIG LÅN						
Kommunal Landspensjonskasse	0	JPY	Fast ¹	Evigvarende	0	706
TIDSBEGRENSET ANSVARLIG LÅN						
Kommunal Landspensjonskasse	5 163	EUR	Fast ²	2045	5 977	5 514
Sum ansvarlige lån	5 163				5 977	6 220
FONDSOBLIGASJONSLÅN						
Kommunal Landspensjonskasse	984	JPY	Fast ³	2034	1 534	1 650
Sum fondsobligasjonslån	984				1 534	1 650
UTSTEDTE OBLIGASJONSLÅN MED FORTRINNSRETT						
KLP Kommunekreditt AS	0	NOK	Fast	2017	0	319
KLP Kommunekreditt AS	0	NOK	Flytende	2017	0	596
KLP Kommunekreditt AS	1 096	NOK	Flytende	2018	1 097	3 975
KLP Kommunekreditt AS	4 500	NOK	Flytende	2019	4 505	4 506
KLP Kommunekreditt AS	2 500	NOK	Flytende	2020	2 509	2 510
KLP Kommunekreditt AS	750	NOK	Fast	2020	752	752
KLP Kommunekreditt AS	4 000	NOK	Flytende	2021	4 012	4 014
KLP Kommunekreditt AS	600	NOK	Fast	2021	602	602
KLP Kommunekreditt AS	3 100	NOK	Flytende	2022	3 104	0
KLP Kommunekreditt AS	500	NOK	Fast	2027	508	0
KLP Boligkreditt AS	0	NOK	Flytende	2017	0	43
KLP Boligkreditt AS	600	NOK	Flytende	2019	600	600
KLP Boligkreditt AS	2 000	NOK	Flytende	2020	2 006	2 007
KLP Boligkreditt AS	1 700	NOK	Flytende	2021	1 703	1 103
Annet					55	67
Sum utstedte obligasjonslån med fortrinnsrett	21 346				21 451	21 095

¹ Lånet ble innløst i 4.kvartal 2017.² Lånet har et renteendringstidspunkt i 2025.³ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2034.

NOTE 10 Innlån– forts.

MILLIONER KRONER	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi 31.12.2017	Bokført verdi 31.12.2016
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER						
KLP Banken AS	0	NOK	Fast	2017	0	308
KLP Banken AS	0	NOK	Flytende	2017	0	443
KLP Banken AS	200	NOK	Fast	2018	202	202
KLP Banken AS	457	NOK	Flytende	2018	458	502
KLP Banken AS	813	NOK	Flytende	2019	814	902
KLP Fond	0	NOK	Fast	2017	0	1 064
KLP Fond	1 089	NOK	Fast	2018	1 089	0
KLP Fond	0	NOK/EUR/ USD	Flytende	2017	0	744
KLP Fond	1 346	NOK/EUR/ USD	Flytende	2018	1 346	0
Kommunal Landspensjonskasse	0	NOK/EUR/ USD	Flytende	2017	0	885
Kommunal Landspensjonskasse	679	NOK/EUR/ USD	Flytende	2018	679	0
KLP Banken AS	0	NOK/EUR/ USD	Flytende	2017	0	1
Annet					-2	-1
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	4 584				4 587	5 050
GJELD TIL OG INNSKUDD KUNDER ⁴						
Privat	7 691	NOK			7 691	6 938
Næring	1 956	NOK			1 956	1 729
Utlandet	22	NOK			22	21
Sum gjeld til og innskudd fra kunder	9 669				9 669	8 688
Sum innlån	41 745				43 218	42 704

Noten viser finansiell gjeld konsernet har ved periodeslutt, hvor mesteparten er finansiering til KLP Bank konsernet.

De angitte selskapene er utstedere av den finansielle gjelden som er beskrevet. Innskudd hører inn under KLP Banken AS.

¹ Lånet ble innløst i 4.kvartal 2017.

² Lånet har et renteendringstidspunkt i 2025.

³ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2034.

⁴ Det er ikke kontraktfestet forfall på innskudd.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	63 511	63 511
Tomter	0	0	982	982
Eiendomsfond	0	0	2 454	2 454
Bygg	0	0	60 076	60 076
Utlån til virkelig verdi	0	1 016	0	1 016
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	45 303	110 287	0	155 590
Sertifikater	7 834	3 320	0	11 154
Obligasjoner	23 984	106 967	0	130 952
Obligasjonsfond	13 485	0	0	13 485
Utlån og fordringer	15 418	1 419	0	16 837
Aksjer og andeler	145 905	5 393	10 438	161 736
Aksjer	144 045	4 518	1 658	150 221
Aksjefond	1 861	0	75	1 935
Eiendomsfond	0	119	0	119
Spesialfond	0	756	0	756
Private Equity	0	0	8 705	8 705
Finansielle derivater	0	1 529	0	1 529
Sum eiendeler regnskapsført til virkelig verdi	206 627	119 643	73 949	400 219
FORPLIKTELSE REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater gjeld	0	4 760	0	4 760
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	2 025	1 089	0	3 113
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	2 025	5 848	0	7 873

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 1 473 millioner kroner per 31.12.2017.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	59 497	59 497
Tomter	0	0	982	982
Eiendomsfond	0	0	1 831	1 831
Bygg	0	0	56 684	56 684
Utlån til virkelig verdi	0	1 381	0	1 381
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	45 368	108 901	0	154 269
Sertifikater	7 377	5 303	0	12 680
Obligasjoner	25 058	103 598	0	128 656
Obligasjonsfond	12 933	0	0	12 933
Utlån og fordringer	15 071	1 681	0	16 752
Aksjer og andeler	117 815	4 312	8 573	130 700
Aksjer	116 264	3 536	1 436	121 236
Aksjefond	1 552	0	84	1 636
Eiendomsfond	0	287	0	287
Spesialfond	0	489	0	489
Private Equity	0	0	7 052	7 052
Finansielle derivater	0	1 815	0	1 815
Sum eiendeler regnskapsført til virkelig verdi	178 254	118 090	68 069	364 414
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater gjeld	0	5 871	0	5 871
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	1 648	1 064	0	2 712
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	1 648	6 936	0	8 584

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 1 473 millioner kroner per 31.12.2017.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3, VERDIPAPIRER	Bokført verdi 31.12.2017	Bokført verdi 31.12.2016
Inngående balanse 01.01.	8 573	8 009
Solgt	-1 715	-1 288
Kjøpt	1 699	2 034
Urealiserte endringer	1 881	-182
Utgående balanse 31.12.	10 438	8 573
Realisert gevinst / tap	445	377

ENDRINGER I NIVÅ 3, INVESTERINGSEIENDOM	Bokført verdi 31.12.2017	Bokført verdi 31.12.2016
Inngående balanse 01.01.	59 497	56 436
Netto tilgang	841	724
Urealiserte endringer	2 938	2 364
Øvrige endringer	236	-28
Utgående balanse 31.12.	63 511	59 497
Realisert gevinst / tap	0	0
Sum nivå 3	73 949	68 069

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

Urealiserte endringer og realisert gevinst/tap reflekteres på linjen «Netto verdiendringer på finansielle instrumenter» i konsernresultatet.

Tabellene «Endringene i nivå 3» viser endringer i nivå 3 klassifiserte papirer i perioden angitt.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

NIVÅ 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer.

NIVÅ 2:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra observerbare markedsdata. Dette inkluderer priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens og derfor ikke anses som omsatt i et aktivt marked, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner.

NIVÅ 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes i markeder ansett som inaktive. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos konsernet er blant annet unoterte aksjer og Private Equity.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 9. For beskrivelse av prising på investerings eiendom henvises det til årsrapporten.

For eiendeler som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort noen sensitivitetsanalyse. For sensitivitetsanalyse for investerings eiendom henvises det til årsrapporten. Alt av investerings eiendom inngår forøvrig i nivå 3. En endring i variablene til prisingen er vurdert som lite signifikant for verdipapirene. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5% gi en endring på 3 697 millioner kroner per 31.12.2017 og 3 403 millioner kroner per 31.12.2016 på de eiendelene som ligger i nivå 3.

Eiendeler i innskuddsbasert livforsikring er ikke inkludert i tabellen. Eiendeler i innskuddsbasert livforsikring har 2 684 millioner kroner i finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi, alt i nivå 1. Per 31.12.2017 vil de 2 684 millioner kronene inngå med 1 679 millioner i aksjer og andeler i nivå 1, 995 millioner kroner i gjeldsinstrumenter til virkelig verdi i nivå 1 og det resterende er utlån og fordringer i nivå 1.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan angis å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det forøvrig utgangspunkt i verdien ved periodeslutt.

For aksjer er det i 4. kvartal 2017 flyttet 360 millioner kroner fra nivå 1 til nivå 2 og det er flyttet 942 millioner kroner fra nivå 2 til nivå 1, dette skyldes endringer i likviditet. Ingen flyttinger utover dette.

NOTE 12 Likviditetsrisiko

Tabellen nedenfor spesifiserer selskapets finansielle forpliktelser klassifisert etter forfallsstruktur. Beløpene i tabellen er udiskonterte kontraktsmessige kontantsstrømmer.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlige lån ¹	0	250	1 002	6 644	0	7 897
Fondsobligasjonslån ¹	0	60	238	298	1 466	2 062
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	9 669	0	0	0	0	9 669
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	999	20 641	630	0	22 269
Gjeld til kredittinstitusjoner	2 225	677	817	0	0	3 719
Finansielle derivater	3 987	2 716	431	-7	-196	6 931
Leverandørgjeld	162	0	0	0	0	162
Betingede forpliktelser	15 483	0	0	0	0	15 483
Sum	31 525	4 702	23 129	7 565	1 270	68 191

Hensyntar man ikke-kontrollerende eierinteresser, reduseres derivater med forfall innen en måned med 197 millioner kroner, gjeld til kredittinstitusjoner innen en mnd. reduseres med 288 millioner kroner og derivater med forfall innen 1 til 12 måneder reduseres med 169 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet er 67 537 millioner kroner.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlige lån ¹	0	961	926	6 373	0	8 260
Fondsobligasjonslån ¹	0	63	251	313	1 567	2 194
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	8 688	0	0	0	0	8 688
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	1 263	20 819	0	0	22 082
Gjeld til kredittinstitusjoner	4 823	783	1 631	0	0	7 237
Finansielle derivater	4 518	1 939	1 105	10	-252	7 320
Leverandørgjeld	676	0	0	0	0	676
Betingede forpliktelser	14 196	0	0	0	0	14 196
Sum	32 901	5 009	24 732	6 697	1 314	70 653

¹ Noe av den ansvarlige lånekapitalen er evigvarende. Beregnede kontantstrømmer er frem til forventet forfall ved rentereguleringstidspunkt.

Hensyntar man ikke-kontrollerende eierinteresser, reduseres derivater med forfall innen en måned med 296 millioner kroner, gjeld til kredittinstitusjoner innen en mnd. reduseres med 231 millioner kroner og derivater med forfall innen 1 til 12 måneder reduseres med 180 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet er 69 946 millioner kroner.

NOTE 12 Likviditetsrisiko - forts.

Tabellen viser de samlede finansielle forpliktelsene konsernet har på rentebetalinger og innbetaling av hovedstol, basert på forfall. KLP Banken konsern innehar den største delen av de finansielle forpliktelsene i konsernet.

Med likviditetsrisiko menes risikoen for at konsernet ikke skal klare å innfri de finansielle forpliktelsene som det har. Risikoen for at konsernet ikke skal ha tilstrekkelig likviditet til å dekke kortsiktig gjeld og løpende drift er svært liten ettersom en stor del av eiendelene er likvide. Konsernet har betydelige midler investert i pengemarked, obligasjoner og aksjer som kan selges ved likviditetsbehov. Konsernets likviditetsstrategi innebærer at det til enhver tid skal ha tilstrekkelige likvide midler til å møte konsernets forpliktelser ved forfall, uten at det påløper kostnader av betydning knyttet til å frigjøre midler.

Aktivasammensetningen i konsernets porteføljer skal være tilstrekkelig likvid til å kunne dekke annet likviditetsbehov som kan oppstå. KLP Kapitalforvaltning AS forvalter

likviditeten. Det er etablert interne rammer for størrelsen på likviditetsbeholdningen. Konsernets enhet for risikostyring overvåker og rapporterer utviklingen i likviditetsbeholdningen fortløpende. Konsernstyret fastsetter årlig en kapitalforvaltnings- og likviditetsstrategi for konsernet. Likviditetsstrategien inneholder blant annet rammer, ansvarsforhold, risikomål og beredskapsplan for likviditetsstyringen.

De største forpliktelsene i konsernet er forsikringsrelaterte og gjelder i all vesentlighet pensjonsforpliktelser. Disse forpliktelsene er fullfunderte og likviditetsstyringen håndteres på tilsvarende vis som øvrige forpliktelser.

NOTE 13 Renterisiko

31.12.2017 MILLIONER KRONER								
	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.2017 - 31.12.2017	Sum	Sum justert for ikke- kontrollerende eierinteresser
EIENDELER								
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	51	5	-36	-240	-27	-248	-237
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	7	7	7
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-55	-60	-1 275	-2 099	-1 732	371	-4 851	-4 221
Rentefondsandeler	-813	0	0	0	0	0	-813	-813
Utlån og fordringer	0	-3	0	0	0	130	126	102
Utlån	0	0	0	0	0	611	611	611
Kontanter og innskudd	0	0	0	0	0	28	28	28
Betingede forpliktelser ¹	0	0	0	0	0	44	44	44
Sum eiendeler	-869	-12	-1 271	-2 135	-1 972	1 163	-5 096	-4 479
FORPLIKTELSE								
Innskudd	0	0	0	0	0	-97	-97	-97
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	1	0	0	0	-229	-228	-228
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-1	8	70	149	-35	41	232	225
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	59	73	0	132	132
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-26	-26	-26
Sum forpliktelser	-1	9	70	208	38	-310	14	6
Sum før skatt	-870	-3	-1 201	-1 927	-1 934	853	-5 083	-4 472
Sum etter skatt	-661	-2	-913	-1 465	-1 470	648	-3 863	-3 399

¹ Betingede forpliktelser er i denne sammenheng aksepterte, ikke utbetalte utlån.

NOTE 13 Renterisiko – forts.

31.12.2016 MILLIONER KRONER								
	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.2016 - 31.12.2016	Sum	Sum justert for ikke- kontrollerende eierinteresser
EIENDELER								
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	6	5	7	-48	-237	-45	-313	-302
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	7	7	7
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-53	-89	-1 269	-1 942	-1 592	307	-4 639	-4 030
Rentefondsandeler	-811	0	0	0	0	0	-811	-811
Utlån og fordringer	0	-3	0	0	0	158	155	135
Utlån	0	0	0	0	0	474	474	474
Kontanter og innskudd	0	0	0	0	0	17	17	17
Betingede forpliktelser ¹	0	0	0	0	0	69	69	69
Sum eiendeler	-859	-87	-1 263	-1 190	-1 829	987	-5 041	-4 441
FORPLIKTELSE								
Innskudd	0	0	0	0	0	-87	-87	-87
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	3	63	0	0	-235	-169	-169
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-5	4	92	105	2	55	253	253
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	69	81	0	150	150
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-30	-30	-30
Sum forpliktelser	-5	6	155	174	83	-297	116	117
Sum før skatt	-864	-80	-1 108	-1 816	-1 746	690	-4 925	-4 324
Sum etter skatt	-648	-60	-831	-1 362	-1 310	517	-3 694	-3 243

¹ Betingede forpliktelser er i denne sammenheng aksepterte, ikke utbetalte utlån.

Noten viser resultateffekten ved en økning i markedsrenten på én prosent, for virkelig verdi risiko og flytende rente risiko.

Endring i virkelig verdi (virkelig verdi risiko) vises i de fem første kolonnene, sortert etter forfallstidspunkt på papirene, og er beregnet ved endring i virkelig verdi på rentebærende instrumenter hvis renten hadde vært en prosent høyere ved periodeslutt. Kolonnen «Endring i kontantstrøm» (flytende rente risiko) viser endringen i kontantstrømmer hvis renten hadde vært en prosent høyere gjennom perioden det rapporteres på. Summen av disse reflekterer den samlede resultateffekten som scenarioet ved en prosents høyere rente hadde gitt konsernet i perioden det rapporteres på.

Virkelig verdi risiko gjelder fastrente papirer hvor markedsverdien på papiret svinger i motsatt takt av markedsrenten. Flytende rente risiko gjelder papirer som har flytende rente, hvor markedsverdien holder seg stabil, men hvor endring i markedsrente gir utslag i endrede løpende inntekter.

Rentepapirer, med følgende egenskaper og klassifiseringer, faller inn under noten; verdipapirer til virkelig verdi over resultatet (flytende og faste rentebetingelser), investeringer som holdes til forfall (kun de med flytende rentebetingelser) og lån og fordringer (kun de med flytende rentebetingelser). Konsernet har ingen rentepapirer klassifisert som tilgjengelig for salg.

NOTE 13 Renterisiko – forts.

Konsernets investeringer i renteinstrumenter med fast rente, som regnskapsføres til amortisert kost, gir ingen endring i resultatregnskapet ved endring av markedsrente. Tilsvarende gjelder for utstedt gjeld med fast rente regnskapsført til amortisert kost.

Forsikringskontrakter med avkastningsgaranti endrer ikke regnskapsmessig verdi selv om rentenivået endres. Endring

i rentenivå har heller ingen innvirkning på den garanterte avkastningen, men vil ha betydning for den oppnådde avkastning som skal dekke avkastningsgarantien. Det skyldes at forsikringsmidlene delvis investeres i gjeldsinstrumenter hvor kontantstrømmene skal bidra til å dekke avkastningsgarantien.

NOTE 14 Kredittrisiko

31.12.2017 MILLIONER KRONER									
	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån < 80% ¹	Boliglån > 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	28 893	0	31	0	0	0	2 207	31 131	31 131
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	92 315	0	6 281	100	0	0	22 680	121 377	121 318
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	115 270	1 003	5 539	7 266	0	0	13 018	142 095	128 012
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	13 485	13 485	13 485
Utlån og fordringer	16 847	0	0	0	0	0	0	16 847	13 755
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 525	0	0	4	0	0	0	1 529	1 407
Kontanter og innskudd	2 775	0	0	45	0	0	0	2 820	1 996
Utlån	0	0	62 329	0	14 928	2 694	8 007	87 959	87 959
Sum	257 625	1 003	74 180	7 415	14 928	2 694	59 397	417 242	399 062

SPESIFISERING AV INVESTMENT GRADE MILLIONER KRONER					Sum Invest- ment grade
	AAA	AA	A	BBB	
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	12 438	4 027	8 717	3 711	28 893
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	16 127	18 885	44 380	12 924	92 315
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	43 799	9 320	35 591	26 560	115 270
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	10 959	5 887	0	16 847
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	71	1 450	4	1 525
Kontanter og innskudd	0	315	2 460	0	2 775
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	72 363	43 577	98 485	43 199	257 625

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80% av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80% pantsikkerhet av verdigrunnlag.

NOTE 14 Kredittisiko – forts.

31.12.2016 MILLIONER KRONER									
	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån < 80% ¹	Boliglån > 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	29 599	0	31	0	0	0	3 161	32 791	32 791
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	85 774	0	1 346	0	0	0	19 600	106 720	106 689
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	113 346	83	8 379	7 805	0	0	11 722	141 335	128 293
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	12 933	12 933	12 933
Utlån og fordringer	16 529	0	0	223	0	0	0	16 752	14 814
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 815	0	0	0	0	0	0	1 815	1 759
Kontanter og innskudd	2 968	0	0	0	0	0	0	2 968	2 146
Utlån	0	0	58 384	0	14 637	1 266	8 636	82 922	82 922
Sum	250 032	83	68 140	8 028	14 637	1 266	56 052	398 237	382 347

SPESIFISERING AV INVESTMENT GRADE MILLIONER KRONER					
	AAA	AA	A	BBB	Sum Invest- ment grade
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	13 620	4 095	7 650	4 234	29 599
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	22 029	20 310	38 717	4 718	85 774
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	45 355	14 559	35 458	17 975	113 346
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	2 350	13 970	210	16 529
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	236	1 579	0	1 815
Kontanter og innskudd	0	440	2 528	0	2 968
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	81 003	41 989	99 902	27 137	250 032

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80% av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80% pantsikkerhet av verdigrunnlag.

NOTE 14 Kredittrisiko – forts.

Med kredittrisiko menes risikoen for at motparten ikke skal klare å møte sine forpliktelser til KLP Konsernet. I denne tabellen er kredittrisikoen målt ved ratingbyråers estimater på hvor høy kredittverdighet de ulike utstederne av rentepapirer har. For eiendeler som ikke er ratet så er de lagt i andre kategorier som beskriver kredittrisiko, eksempelvis sektor og garantier.

Det er lagt vekt på at kreditteksponeringen er diversifisert for å unngå konsentrasjon av kredittrisiko mot enkelte debitorer. For å overvåke kredittrisiko i utlånene og investeringene er det nedsatt en egen kredittkomite som møtes på jevnlig basis. Grensene for kredittrisiko mot den enkelte debitor fastsettes av komiteen. Endringer i debitors kredittvurdering overvåkes og følges opp av KLP Kapitalforvaltning AS.

Konsernet har god balanse mellom norske og internasjonale obligasjoner, og har en portefølje av utelukkende gode kreditter. Konsernet har en høy konsentrasjon av gjeldsinstrumenter rettet mot norsk offentlig sektor.

I noteinndelingen er det benyttet rating fra Standard & Poor's, Moodys og Fitch. Ratingen er konvertert til S&P sin ratingtabell, hvor AAA er tilknyttet papirer med høyest kredittverdighet. Laveste rating av de tre er benyttet. Alle tre ratingselskaper er likestilte som grunnlag for investeringer i rentepapirer. Det som er klassifisert som «Øvrige» er i all hovedsak verdipapirer utstedt av kraftselskaper og andre foretaksobligasjoner; dette beløper seg til 59 milliarder kroner per 31.12.2017. KLP Konsernet har strenge retningslinjer for investeringer i rentepapirer, som også gjelder for investeringer som faller inn under kategorien Øvrige.

Linjene i noten er sammenfallende med balanseoppsettet. Unntakene er gjeldsinstrumenter til virkelig verdi som er delt opp i tre kategorier i noten og utlån som vist samlet i noten, men som befinner seg på to linjer i balansen (virkelig verdi og amortisert kost).

Konsernregnskapet viser enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. Dette gir inntrykk av en høyere risiko enn hva som er reelt, da risiko som konsernet ikke bærer vises i regnskapet. I ytterste kolonne vises det kun selskaper, og faktisk eierskap i fond som konsernet har ved periodeslutt.

MILLIONER KRONER	31.12.2017		31.12.2016	
	Konsolidert	justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond	Konsolidert	Justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
TI STØRSTE MOTPARTER				
Motpart 1	15 988	15 820	16 787	16 359
Motpart 2	8 274	8 137	10 871	10 189
Motpart 3	8 137	8 067	8 551	8 551
Motpart 4	7 427	5 579	6 865	6 343
Motpart 5	5 746	5 577	6 678	5 454
Motpart 6	5 642	5 511	5 428	5 334
Motpart 7	4 698	4 698	5 010	4 951
Motpart 8	4 361	3 959	4 698	4 698
Motpart 9	3 999	3 360	3 601	3 235
Motpart 10	3 131	3 122	3 566	3 205
Totalt	67 404	63 830	72 056	68 319

Tabellen ovenfor viser de ti største motpartene KLP konsernet har eksponering mot. Beløpene oppgitt er balanseført verdi. «Totalt justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond» inkluderer kun det som er i

konsernets eie og hvor konsernet innehar reell kredittrisiko. Majoriteten av de ti største motpartene er enten finansinstitusjoner eller motparter omfattet av en offentlig garanti (statlig eller kommunal garanti).

NOTE 15 Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Premiereserve - ordinær tariff	407 702	383 803
Premiefond, bufferfond og pensjonistenes overskuddsfond	15 043	17 216
Tilleggsavsetning	25 646	24 472
Kursreguleringsfond	42 309	28 404
Andre avsetninger	104	48
Sum forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	490 803	453 943

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Premiereserve	2 675	1 665
Innskuddsfond	9	8
Sum avsetning i innskuddsbasert livsforsikring	2 684	1 674

NOTE 16 Annen kortsiktig gjeld

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	2 799	2 636
Påløpt ikke utlignet skatt	256	202
Forskuddstrekk pensjonsordning	162	382
Leverandørgjeld	741	676
Forhåndsinnkalt tilskudd til forsikringsviksomheten	111	131
Øvrig kortsiktig gjeld	1 843	795
Sum annen kortsiktig gjeld	5 912	4 823

NOTE 17 Kapitalkrav

Solvens II er innført fra 01.01.2016 og beregningen av solvensmargin endres fullstendig samtidig med at tidligere krav til kapitaldekning og kjernekapitaldekning bortfaller. I Solvens II-balansen inngår eiendeler og forpliktelser til virkelig verdi. For eiendeler som har en annen verdi i regnskapet legges derfor mer-/mindreverdiene til. For KLPs forsikringsforpliktelser finnes det ikke observerbare markedsverdier. Disse beregnes derfor ved et beste estimat basert på aktuarielle forutsetninger. I tillegg kommer en risikomargin som skal reflektere en tredjeparts kapitalkostnader ved å overta disse forpliktelsene.

Kapitalgruppe 1 fremkommer av Solvens II-balansen, samt fondsobligasjonslånet. Kapitalgruppe 2 består av ansvarlige lån, risikoutjevningfond og ikke-innbetalt supplerende kapital. Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital

med et beløp tilsvarende 2,5% av foretakets premiereserve. Kapital som kan medregnes i kapitalgruppe 2 er begrenset oppad til 50% av kapitalkravet. Det ansvarlige lånet med første renteendring i 2017 kunne derfor innfris uten at det påvirket solvensgraden.

Uten bruk av midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger er foretakets solvensgrad 209% som er godt over foretakets mål om minst 150%. Med det midlertidige fradraget er solvensgraden 299%.

	31.12.2017	31.12.2016
Solvensgrad	209 %	198 %

MILLIARDER KRONER	31.12.2017	31.12.2016		31.12.2017	31.12.2016
FORENKLET SOLVENS II BALANSE					
Eiendeler, bokført	542	502	Beste estimat	493	456
Merverdier HTF/lån og fordringer	10	10	Risikomargin	14	13
Merverdier øvrige utlån	1	1	Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	8	8
Øvrige mer/mindreverdier	0	0	Andre forpliktelser	8	9
Utsatt skattefordel	0	1	Utsatt skatteforpliktelse	0	0
Sum eiendeler etter solvens II	552	513	Sum forpliktelser etter solvens II	523	486
			Eiendeler minus forpliktelser	30	27
			- Utsatt skattefordel	0	-1
			- Risikoutjevningfond	-4	-4
			+ Fondsobligasjonslån	2	2
			Basiskapital - kapitalgruppe 1	27	24
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 1	27	24
			Ansvarlige lån	6	7
			Risikoutjevningfond	4	4
			Basiskapital - kapitalgruppe 2	11	11
			Supplerende kapital	10	10
			Supplerende kapital - kapitalgruppe 2	10	10
			Frdrag for maks. kapital i gruppe 2	-12	-12
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 2	8	8
			Utsatt skattefordel	0	0
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 3	0	0
			Tellende ansvarlig kapital under Solvens II	35	31
			Solvenskapitalkrav (SCR)	17	16
			Solvensgrad	209 %	198 %

NOTE 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør

31.12.2017 MILLIONER KRONER					Relaterte beløp som ikke er presentert netto			
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdipapirer	Netto beløp	Netto beløp justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
EIENDELER								
Finansielle derivater	1 529	0	1 529	-941	-729	0	8	15
Repoer	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 529	0	1 529	-941	-729	0	8	15
GJELD								
Finansielle derivater	4 760	0	4 760	-941	-1 080	-4 362	457	467
Repoer	1 089	0	1 089	0	0	0	1 089	1 090
Sum	5 849	0	5 849	-941	-1 080	-4 362	1 547	1 557

31.12.2016 MILLIONER KRONER					Relaterte beløp som ikke er presentert netto			
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdipapirer	Netto beløp	Netto beløp justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
EIENDELER								
Finansielle derivater	1 815	0	1 815	-1 125	-836	0	23	23
Repoer	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 815	0	1 815	-1 125	-836	0	23	23
GJELD								
Finansielle derivater	5 871	0	5 871	-1 125	-3 611	-1 565	62	72
Repoer	1 065	0	1 065	0	0	0	1 065	1 065
Sum	6 936	0	6 936	-1 125	-3 611	-1 565	1 127	1 137

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av nettingavtaler i konsernet; hvilke muligheter konsernet har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike nettingavtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen.

De konsoliderte tallene inkluderer alle enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. I tillegg viser ytterste kolonne hvilket reelt nettobeløp som gjenstår om konsernet motregner avtalene; noe som kun inkluderer konsernselskaper av ordinær art.

NOTE 19 Pensjonsforpliktelser

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Balanseført netto forpliktelse 01.01.	712	634
Resultatført pensjonskostnad	140	135
Resultatført finanskostnad	24	22
Aktuarielle gevinster og tap (Estimatavvik)	30	32
Innbetalt premie/tilskudd inklusive arbeidsgiveravgift	-109	-112
Balanseført netto forpliktelse 31.12.	797	712

FORUTSETNINGER	31.12.2017	31.12.2016
Diskonteringsrente	2,40%	2,60%
Lønnsvekst	2,50%	2,50%
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25%	2,25%
Pensjonsregulering	1,48%	1,48%
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %
Finansskatt	5,00 %	5,00 %

Effekten av endringer i forutsetningene er en økning av forpliktelsen med 30 millioner kroner per 31.12.2017. Endringen er ført i utvidet resultat i resultatregnskapet.

NOTE 20 Betingede eiendeler

Konsernets beholdning av aksjer i Hafslund ASA (5 327 265 A-aksjer og 4 042 483 B-aksjer) ble innløst i november 2017 som en konsekvens av Oslo Kommunes overtakelse av foretaket. På innløsningstidspunktet var siste observerte priser på Hafslund A kr 103,5 per aksje og Hafslund B kr 105,0 per aksje, mens de ble innløst til en kurs på 96,75 per aksje. Konsernet mener innløsningskursen er for lav, og er i rettslig prosess for å få en avklaring av verdien. I regnskapet som avlegges 31.12.2017 er innløsningskursen på kr 96,75 per aksje lagt grunn ved fraregning av aksjene, da utfallet av den rettslige prosessen er usikker.

Nøkkeltall - akkumulert

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	3. kvartal 2017	2. kvartal 2017	1. kvartal 2017	4. kvartal 2016	3. kvartal 2016	2. kvartal 2016	1. kvartal 2016
KLP KONSERN								
Resultat før skatt	2 474	2 799	1 946	779	2 449	2 085	1 378	578
Forvaltningskapital	652 167	641 486	627 805	612 438	596 113	588 940	577 072	553 123
Egenkapital	30 664	30 506	28 753	28 254	27 823	26 827	25 049	23 997
Solvensgrad	209 %	210 %	204 %	203 %	198 %	197 %	180 %	181 %
Antall ansatte i konsernet	961	956	955	941	946	949	952	942
KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE								
Resultat før skatt	1 993	1 295	1 084	475	2 125	1 858	1 196	464
Premieinntekter for egen regning	32 417	23 989	15 158	6 483	36 854	29 715	19 674	7 556
- herav tilflyttet premiereserve	298	208	208	177	3 250	3 529	1 736	1 838
Erstatninger for egen regning	17 386	13 044	8 751	4 459	16 387	12 199	8 035	4 001
- herav fraflyttet premiereserve, tilleggsavs. og kursreguleringsfond	212	211	211	188	124	124	124	104
Eiendeler i kollektivporteføljen	495 607	480 375	476 229	469 414	460 289	447 945	444 205	375 536
Eiendeler i investeringsvalgporteføljen	2 375	2 329	2 293	2 244	2 184	2 199	2 105	2 060
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	489 159	477 463	469 952	461 095	452 375	444 749	434 146	419 099
- herav fond med garantert avkastning	421 286	411 325	408 413	403 030	399 562	391 448	385 763	375 583
Ansvarlig kapital	34 890	34 597	32 610	32 462	31 338	30 604	28 544	28 100
Solvensgrad	224 %	223 %	216 %	214 %	209 %	208 %	189 %	187 %
Risikoresultat	599	426	272	100	784	475	278	152
Avkastningsresultat	6 769	5 487	1567	139	8 094	6 759	3 952	2 023
Administrasjonsresultat	141	143	51	32	-50	135	65	20
Soliditetskapital	116 656	115 446	108 843	105 303	98 856	103 885	96 744	94 955
Bokført avkastning kollektivporteføljen	3,9 %	3,1 %	1,5 %	0,6 %	4,4 %	3,5 %	2,2 %	1,1 %
Verdijustert avkastning kollektivporteføljen	6,7 %	4,6 %	3,0 %	1,7 %	5,8 %	4,4 %	2,7 %	1,0 %
Avkastning investeringsvalgporteføljen	7,4 %	5,0 %	3,2 %	1,8 %	6,2 %	4,4 %	2,5 %	0,9 %
Avkastning selskapsporteføljen	4,0 %	3,0 %	2,2 %	0,9 %	4,7 %	4,0 %	2,7 %	1,0 %

Nøkkeltall - akkumulert – forts

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	3. kvartal 2017	2. kvartal 2017	1. kvartal 2017	4. kvartal 2016	3. kvartal 2016	2. kvartal 2016	1. kvartal 2016
KLP SKADEFORSIKRING AS								
Resultat før skatt	164,2	152,6	114,9	49,6	255,4	185,6	116,3	49,5
Opptjente brutto premier	1 344,3	997,7	652,6	320,4	1 207,5	894,9	588,9	290,3
Premieinntekter for egen regning	1 286,8	954,7	623,9	304,5	1 150,1	851,9	560,5	276,4
Egenkapital	1 771,9	1 828,5	1 806	1 739	1 715,8	1 808,9	1 755,2	1 705,7
Skadeprosent	84,2 %	80,6 %	77,0 %	81,1 %	75,9 %	80,6 %	80,0 %	76,9 %
Totalkostnadsprosent	106,0 %	101,0 %	98,9 %	102,9 %	98,7 %	101,6 %	101,7 %	100,2 %
Avkastning på midler til forvaltning	5,6 %	3,8 %	2,5 %	1,4 %	6,1 %	4,9 %	3,1 %	1,3 %
Ansvarlig kapital	1 764	1 873	1 877	1 848	1 762	1 805	1 789	1 910
Solvensgrad	230 %	257 %	264 %	264 %	261 %	275 %	278 %	285 %
Årlig premievolum person	526,4	510,5	488,2	462,0	435,2	408,7	387,4	367,5
Årlig premievolum arbeidsgiver	889,6	873,6	865,2	851,4	832,2	826,2	822,8	813,2
Netto nyttegning (akkumulert innenfor året)	50,3	103,6	72,8	32,5	135,2	83,0	52,0	21,9
KLP BEDRIFTSPENSJON AS								
Resultat før skatt	-24,5	-23,4	-17,4	-12,1	-27,6	-9,4	-6,9	-4,7
Premieinntekter for egen regning	996,7	770,4	569,9	320,8	574,3	383,8	249,1	134,2
- herav tilflyttet premiereserve	543,1	447	351,6	209,8	185,0	101,9	65,3	40,9
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	4 328	4 048	3 796	3 581	3 241	3 027	2 873	2 748
- herav fond med garantert avkastning	1 442	1 425	1 425	1 422	1 390	1 358	1 351	1 343
Avkastningsresultat	77,8	16,1	4,5	-2,6	31,0	13,2	8,6	2,5
Risikoresultat	-0,6	-3,1	-2,4	-4,1	6,0	3,8	-0,0	0,6
Administrasjonsresultat	-38,8	-28	-20	-9,1	-32,5	-18,6	-12,8	-7,6
Ansvarlig kapital	195	268	285	29	11	101	89	73
Solvensgrad	107 %	147 %	185 %	33 %	22% ¹	98 %	69 %	57 %
Soliditetskapital	723,2	708,7	716,6	483,3	479,4	516,9	516,3	480,0
Bokført kapitalavkastning kollektivportefølje	8,3 %	3,3 %	1,8 %	0,6 %	5,3 %	3,5 %	2,2 %	1,0 %
Verdijustert kapitalavkastning kollektivportefølje	5,6 %	3,7 %	2,4 %	1,2 %	5,7 %	4,4 %	2,8 %	1,1 %
Avkastning innskuddspensjon med investeringsvalg	11,9 %	8,3 %	4,4 %	1,8 %	7,0 %	4,4 %	1,8 %	-0,2 %
Avkastning selskapsportefølje	2,3 %	1,8 %	1,3 %	0,7 %	2,4 %	2,3 %	1,7 %	1,1 %

¹Det er foretatt en rekalkulering etter solvens II per 31.12.2016. Etter de nye beregningene er kapitaldekningen per 31.12.2016 22% mot tidligere rapportert 79%.

Nøkkeltall - akkumulert – forts

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	3. kvartal 2017	2. kvartal 2017	1. kvartal 2017	4. kvartal 2016	3. kvartal 2016	2. kvartal 2016	1. kvartal 2016
KLP BANKEN KONSERN								
Resultat før skatt	1031	81,7	47,9	23,2	91,2	90,7	58,0	24,8
Netto renteinntekter	241,6	173,9	108,5	51,4	194,3	149,4	100,3	50,9
Øvrige driftsinntekter	68,2	50,7	33,6	16,8	66,4	49,3	32,1	15,5
Driftskostnader og avskrivninger	-203,4	-143,2	-97,8	-48,6	-179,5	-126,1	-89,1	-48,0
Netto realisert/urealisert endring finansielle instrumenter til virkelig verdi	-3,4	0,3	3,5	3,7	11,1	18,5	14,9	6,5
Innskudd	9 669	9 401	9 138	8 939	8 688	8 454	8 252	7 884
Utlån med pant i bolig	14 441	14 003	13 730	13 376	12 717	12 812	12 294	11 311
Utlån med offentlig garanti	16 322	17 015	17 166	17 282	17 246	17 336	16 048	15 783
Misligholdte lån	22	17	26	28	22	24	28	33
Innlån ved utstedelse av verdipapirer	22 924	23 223	23 762	23 241	23 451	24 455	23 799	22 283
Forvaltningskapital	34 981	34 855	35 140	34 383	34 382	34 949	34 145	32 204
Gjennomsnittlig forvaltningskapital	34 682	34 619	34 761	34 383	32 838	33 122	32 720	30 995
Egenkapital	2 078	1 910	1 887	1 868	1 850	1 598	1 574	1 549
Rentenetto	0,70 %	0,50 %	0,31 %	0,15 %	0,59 %	0,45 %	0,31 %	0,16 %
Resultat av ordinær drift før skatt	0,30 %	0,24 %	0,14 %	0,07 %	0,28 %	0,27 %	0,18 %	0,08 %
Egenkapitalavkastning før skatt	5,57 %	5,89 %	5,18 %	5,02 %	6,05 %	8,02 %	7,69 %	6,58 %
Kapitaldekning	21,1 %	19,5 %	19,3 %	19,3 %	19,0 %	16,8 %	16,5 %	17,5 %
Antall personkunder	54 568	52 510	50 885	49 038	46 801	45 246	43 566	42 287
Herav medlemmer i KLP	38 382	37 044	35 983	34 703	33 173	32 066	31 070	29 501
KLP KAPITALFORVALTNING AS								
Resultat før skatt	46,7	50,7	26,6	17,5	18,2	16,3	1,8	-4,9
Totale midler til forvaltning	488 947	473 995	463 558	455 577	441 943	431 741	417 789	408 451
Midler forvaltet for eksterne kunder	70 878	64 883	62 128	58 210	54 003	49 434	46 509	44 526

Kvartalsregnskap

IKKE-FINANSIELT REGNSKAP
4. KVARTAL 2017

Ikke-finansielt regnskap

KLP KONSERN

NOTE	Endring 4. kvartal		Endring hittil i år						
	2017	2016	2017	2016	31.12.2017	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2014	
ANSVARLIGE INVESTERINGER									
1	Antall selskaper utelukket fra investeringsporteføljen	-2	3	12	38	174	162	124	99
	Antall generalforsamlinger i norske selskaper hvor KLP har stemt i året (andel)	9	9	115 (97%)	111 (96%)	115 (97%)	111 (96%)	97 (91%)	105 (93%)
	Antall generalforsamlinger i utenlandske selskap hvor KLP har stemt i året (andel)	281	292	2 617 (91%)	2 627 (90%)	2 617 (91%)	2 627 (90%)	2 445 (83%)	2 439 (82%)
2	Antall selskaper KLP har fulgt opp i året	67	43	243	214	243	214	176	109
	Markedsverdi av direkteinvesteringer i fornybar energi i Norge (NOK mill)	-1 542	-655	249	2 279	22 716	22 468	20 189	19 876
	Markedsverdi av direkteinvesteringer i fornybar energi i utviklingsland (NOK mill)	67	20	123	32	380	258	226	131
	Markedsverdi av direkteinvesteringer i bank og finans i utviklingsland (NOK mill)	68	149	121	181	531	410	229	201
	Markedsverdi av investeringer i Europeisk infrastrukturfond (NOK mill)	135	165	436	652	1 088	652	N/A	N/A
ANSATTE									
	Antall ansatte	5	1	11	11	961	950	939	899
	Sykefravær	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,3 %	4,6 %	4,5 %	4,2 %	4,7 %
MILJØ									
3	Energiforbruk kWh KLP Huset	842 500	1 022 771	3 031 012	3 571 611	3 031 012	3 571 611	3 329 181	3 452 909
3	Energiforbruk kWh egne kontorer Trondheim	64 724	72 253	221 826	248 910	221 826	248 910	232 662	230 936
4	Energiforbruk kWh eget kontor Bergen hittil i år	120 615	141 073	437 995	380 949	437 995	380 949	400 865	416 813
5	Kilo CO ₂ -ekvivalenter fra KLP ansattes forretningsreiser med fly	136 150	117 291	534 253	550 170	534 253	550 170	650 557	652 324
5	Antall gjennomførte forretningsreiser med fly	765	758	3 107	3 294	3 107	3 294	3 623	3 588

NOTE 1 Utelukkede selskaper

I fjerde kvartal er antall utelukkede selskaper gått ned. Endring i antall utelukkede selskaper er et netto-tall bestående av: antall nye selskaper utelukket fra investeringsporteføljen minus antall reinkluderte selskaper i investeringsporteføljen. De nye ekskluderte selskapene for fjerde kvartal 2017 er; Albioma, Arch Coal Inc og Scandinavian Tobacco Group. De re-inkluderte selskapene for fjerde kvartal er; AGL Energy, Alstom, Chevron og L-3 Technologies. I tillegg har to ekskluderte selskaper (Agrimium og Potash) fusjonert, noe som gjør at antallet utelukkede selskaper reduseres.

NOTE 2 Dialog

Antall selskaper som KLP har vært i direkte kontakt med i angitt tidsrom angående sosiale- miljø-, eller styringsmessige utfordringer knyttet til selskapets drift. Dette inkluderer både selskaper som har tatt initiativet til å kommunisere hvordan de håndterer samfunnsansvarsutfordringer på en positiv måte, samt tilfeller hvor KLP har innledet kontakt på bakgrunn av bekymringsverdige opplysninger.

NOTE 3 Energiforbruk KLP- Huset (Oslo) og egne kontorer i Trondheim

KLP benytter Optima energioppfølgingssystem. Systemet leser løpende av strømforbruket. Dersom denne avlesningen feiler, brukes det fiktive timeverdier for å få beregnet et totalforbruk. Feil i avlesningen kan gi noe forsinket oppdatering av forbruket. Noe av målingene fra egne kontorer i Trondheim hentes også direkte fra Trønderenergi. Regnskapet viser totalforbruket.

NOTE 4 Energiforbruk regionskontor Bergen

KLPs regionskontor i Bergen benytter Caverion energioppfølgingssystem. Systemet gir automatisk avlesning av strømforbruket. Dersom det oppstår problemer med avlesningen sendes det fiktive/genererte timesverdier til totalberegningen. Det benyttes til enhver tid oppdaterte tall på vårt energiforbruk. Forsinket oppdatering kan gjøre at energiforbruket endres tilbake i tid.

NOTE 5 Utslipp fra flyreiser

KLP igangsatte tiltak for å redusere antall flyreiser og tilhørende klimagassutslipp i 2016. For 2017 er klimagassutslippene fra flyreiser redusert med 3%, og antall flyreiser med 6% kontra 2016.

Kvartalsregnskap

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE
4. KVARTAL 2017

Resultatregnskap

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
3	Premieinntekter for egen regning	8 427	7 139	32 417	36 854
	Inntekter fra investeringer i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	3 115	2 501	5 565	4 616
	Renteinntekt og utbytte mv. på finansielle eiendeler	1 952	2 109	10 871	8 432
	Verdiendringer på investeringer	3 941	-1 064	13 450	6 014
	Realisert gevinst og tap på investeringer	1 041	2 569	924	5 528
	Netto inntekter fra investeringer i kollektivporteføljen	10 050	6 115	30 810	24 588
	Netto inntekter fra investeringer i investeringsvalgporteføljen	54	37	164	127
	Andre forsikringsrelaterte inntekter	252	239	984	933
4	Erstatninger	-4 342	-4 188	-17 386	-16 387
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - kontraktsfastsatte forpliktelser	-14 187	-10 989	-38 615	-38 434
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - særskilt investeringsvalgportefølje	-12	-32	-95	-108
	Midler tilordnet forsikringskontraktene - kontraktsfastsatte forpliktelser	393	2 571	-5 199	-4 319
5	Forsikringsrelaterte driftskostnader	-292	-472	-1 001	-1 140
	Andre forsikringsrelaterte kostnader	-250	-244	-980	-934
	Resultat av teknisk regnskap	93	177	1 098	1 180
	Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen	300	194	1 270	1 354
	Andre inntekter	3	8	12	7
	Forvaltningskostnader og andre kostnader knyttet til selskapsporteføljen	-99	-112	-386	-416
	Resultat av ikke-teknisk regnskap	204	90	896	945
	Resultat før skattekostnad	297	267	1 993	2 125
	Skattekostnader	-173	684	-496	775
	Resultat før andre resultatkomponenter	123	950	1 497	2 899
11	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger - ytelser til ansatte	54	39	-19	-27
	Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden	25	28	-12	-5
	Justering av forsikringsforpliktelsene	-9	-11	2	0
	Skatt på andre resultatkomponenter	-13	-10	5	7
	Sum andre resultatkomponenter	55	46	-24	-26
	TOTALRESULTAT	179	996	1 473	2 874

Balanse

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
EIENDELER			
EIENDELER I SELSKAPSPORTEFØLJEN			
	Immaterielle eiendeler	226	253
7	Investerings eiendommer	1 003	1 003
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	1 831	1 779
	Aksjer og andeler i øvrige datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	4 641	4 125
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	16 233	13 808
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	10 995	11 052
	Fordringer	994	902
	Eiendeler ved skatt	0	336
	Andre eiendeler	888	933
Sum eiendeler i selskapsporteføljen		36 811	34 190
EIENDELER I KUNDEPORTEFØLJENE			
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	58 605	55 076
	Aksjer og andeler i tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	771	528
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	189 962	175 588
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	246 268	229 097
Sum investeringer i kollektivporteføljen		495 607	460 289
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	290	272
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	802	738
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	1 283	1 174
Sum investeringer i investeringsvalgporteføljen		2 375	2 184
Sum eiendeler i kundeporteføljene		497 982	462 473
SUM EIENDELER		534 793	496 663

Balanse

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSER			
	Innskutt egenkapital	13 125	11 726
	Opptjent egenkapital	17 510	16 060
	Sum egenkapital	30 635	27 785
6	Ansvarlig lånekapital mv.	7 511	7 870
	Premiereserve mv.	403 902	380 658
	Tilleggsavsetninger	25 399	24 292
	Kursreguleringsfond	42 277	28 337
	Premiefond, innskuddsfond og fond for regulering av pensjoner mv.	15 206	16 907
	Sum forsikringsforpliktelser - kontraktsfastsatte forpliktelser	486 785	450 194
	Pensjonskapital mv.	1 849	1 766
	Tilleggsavsetninger	140	133
	Premiefond, innskuddsfond og fond for regulering av pensjoner mv.	385	283
	Sum forsikringsforpliktelser - særskilt investeringsportefølje	2 374	2 181
11	Pensjonsforpliktelser o.l.	520	474
	Forpliktelser ved skatt	228	0
9	Forpliktelser	6 442	8 001
	Påløpte kostnader og mottatte ikke opptjente inntekter	299	157
	SUM EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSER	534 793	496 663
POSTER UTENOM BALANSEN			
	Betingede forpliktelser	14 594	13 319

Egenkapitaloppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

2017 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital		Sum egenkapital
		Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	
Egenkapital 31.12.2016	11 726	3 907	12 153	27 785
Prinsippendring egenkapitalmetoden			-24	-24
Egenkapital 01.01.2017	11 726	3 907	12 130	27 762
Resultat før andre resultatkomponenter		248	1 249	1 497
Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger – ytelser til ansatte			-19	-19
Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden			-12	-12
Justering av forsikringsforpliktelsene			2	2
Skatt på andre resultatkomponenter			5	5
Sum andre resultatkomponenter			-24	-24
Totalresultat		248	1 226	1 473
Innbetalt egenkapitaltilskudd	1 399			1 399
Sum transaksjoner med eierne	1 399			1 399
Egenkapital 31.12.2017	13 125	4 154	13 355	30 635

2016 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital		Sum egenkapital
		Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	
Egenkapital 01.01.2016	10 422	3 364	9 822	23 609
Resultat før andre resultatkomponenter		543	2 356	2 899
Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger – ytelser til ansatte			-27	-27
Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden			-5	-5
Justering av forsikringsforpliktelsene			0	0
Skatt på andre resultatkomponenter			7	7
Sum andre resultatkomponenter			-26	-26
Totalresultat		543	2 331	2 874
Innbetalt egenkapitaltilskudd	1 303			1 303
Sum transaksjoner med eierne	1 303			1 303
Egenkapital 31.12.2016	11 726	3 907	12 153	27 785

Kontantstrømoppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

MILLIONER KRONER	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2017 -30.09.2017	01.01.2017 -30.06.2017	01.01.2017 -31.03.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter	-728	-952	100	3	1 857
Netto kontantstrøm fra investeringsaktiviteter ¹	-49	-34	-21	-13	-66
Netto kontantstrøm fra finansieringsaktivitet ²	731	1 395	45	37	-1 557
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	-45	410	124	26	233
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	887	887	887	887	654
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	842	1 296	1 011	913	887

¹ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

² Netto innbetaling av egenkapitaltilskudd, opptak og nedbetaling av gjeld.

Noter til regnskapet

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE 1 Regnskapsprinsipper og -estimater

REGNSKAPSPRINSIPPER

Regnskapet i denne delårsrapporten viser regnskapet for Kommunal Landspensjonskasse (KLP), for perioden 01.01.2017 – 31.12.2017. Regnskapet er ikke revidert.

Delårsregnskapet er avlagt etter Forskrift av 18. desember 2015 nr. 1824: Forskrift om årsregnskap for livsforsikringsforetak (årsregnskapsforskriften) og IAS 34 Delårsrapportering. Delårsregnskapet er utarbeidet etter samme prinsipper som årsregnskapet for 2016 med mindre annet er oppgitt.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2016. Dette fås ved henvendelse til KLPs hovedkontor i Dronning Eufemias gate 10, eller på klp.no

KLP har endret prinsipp for føring av resultatandel fra datterselskaper etter egenkapitalmetoden. Tidligere regnskapsførte man resultatandelen som resultat før skatt, mens man nå har endret til å regnskapsføre resultat etter skatt. Dette kommer som en følge av at foretaket har begynt å balanseføre utsatt skatt. Endringen er begrenset til datterselskapene i selskapsporteføljen. I regnskapet er dette behandlet som en prinsippendring, og har en effekt på egenkapitalen på 24 millioner kroner.

REGNSKAPSESTIMATER

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

Norsk Regnskapsstiftelse publiserte i januar en oppdatert versjon av veiledning om pensjonsforutsetninger per 31.12.2017, som viser noe endring i parameterne i forhold til 31.12.2016. De angitte beregningsforutsetningene er beheftet med usikkerhet, og KLP har fastsatt forutsetningene basert på en konkret vurdering av sin pensjonsordning.

Per 31.12.2017 gir dette følgende endring i parameterne:

FORUTSETNINGER	31.12.2017	31.12.2016	Endring
Diskonteringsrente	2,40 %	2,60 %	-0,20 %
Lønnsvekst	2,50 %	2,50 %	0,00 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	2,25 %	0,00 %
Pensjonsregulering	1,48 %	1,48 %	0,00 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %	0,00 %
Finansskatt	5,00 %	5,00 %	0,00 %

Effekten av endringen i pensjonsforutsetningene øker pensjonsforpliktelsen for egne ansatte med 19 millioner kroner.

NOTE 2 Verdiendring eiendomsinvesteringer

Porteføljen av investeringseiendommer inklusive investeringseiendommer eid via datterselskaper er verdivurdert per 31.12.2017.

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Verdiregulering inkludert valutaendringer	1 963	1 987	3 151	2 393
Valutasikring	-462	-184	-734	1 763
Netto verdiregulering inkludert valutasikring	1 501	1 803	2 417	4 156

NOTE 3 Premieinntekter for egen regning

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Forfalte premier, brutto	8 342	7 418	32 122	33 606
Avgitte gjenforsikringspremier	-3	0	-3	-1
Overføring av premiereserve fra andre ¹	89	-279	298	3 250
Sum premieinntekter for egen regning	8 427	7 139	32 417	36 854

¹ Overføring av premiereserver fra andre for 4. kvartal 2016 var negativ. Årsaken til dette er at KLP først ved endelig sluttavregning for tilflytting av nye kunder får opplyst kundenes respektive fordeling mellom premiereserve, tilleggsavsetninger og premiefond. Ved sluttavregningen gjøres det derfor en ompostering fra premiereserve til premiefond og tilleggsavsetninger.

NOTE 4 Erstatninger

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Utbetalte erstatninger	4 341	4 188	17 174	16 263
Overføring av premiereserve til andre	1	0	212	124
Sum erstatninger	4 342	4 188	17 386	16 387

NOTE 5 Forsikringsrelaterte driftskostnader

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2017	4. kvartal 2016	01.01.2017 -31.12.2017	01.01.2016 -31.12.2016
Personalkostnader	181	155	598	549
Avskrivninger og nedskrivninger	23	195	74	261
Andre driftskostnader	88	122	329	331
Sum forsikringsrelaterte driftskostnader	292	472	1 001	1 140

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelses

Før informasjon vedrørende prising av finansielle eiendeler og forpliktelses henvises det til note 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelses i konsernregnskapet.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	566	652	5 570	6 190	20	21	6 156	6 864
Opptjente ikke forfalte renter	17	17	139	139	0	0	156	156
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	6 282	6 471	17 983	19 235	65	73	24 330	25 779
Opptjente ikke forfalte renter	41	41	254	254	1	1	297	297
Sum investeringer som holdes til forfall	6 906	7 181	23 947	25 819	86	96	30 939	33 095
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	3 248	3 388	33 790	36 255	180	197	37 219	39 840
Opptjente ikke forfalte renter	54	54	765	765	4	4	823	823
Utenlandske obligasjonslån	5 929	6 237	72 485	77 701	522	557	78 936	84 496
Opptjente ikke forfalte renter	96	96	1 334	1 334	10	10	1 440	1 440
Norske sertifikater	0	0	200	200	0	0	200	200
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	0	0	0	0	0	0
Utenlandske sertifikater	0	0	200	200	0	0	200	200
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	9 327	9 776	108 774	116 455	716	768	118 817	126 999
ØVRIG UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 250	3 258	0	0	3 250	3 258
Lån med offentlig garanti	0	0	45 965	46 447	0	0	45 965	46 447
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	7 794	7 837	0	0	7 794	7 837
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	232	232	0	0	232	232
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	57 241	57 774	0	0	57 241	57 774
Sum finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	16 233	16 956	189 962	200 047	802	864	206 997	217 867
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	527	527	6 299	6 299	0	0	6 826	6 826
Utenlandske aksjer	0	0	24 253	24 253	0	0	24 253	24 253
Sum aksjer	527	527	30 552	30 552	0	0	31 079	31 079
Eiendomsfond	0	0	2 250	2 250	0	0	2 250	2 250
Norske aksjefond	0	0	65 803	65 803	628	628	66 431	66 431
Utenlandske aksjefond	0	0	10 129	10 129	0	0	10 129	10 129
Sum aksjefondsandeler	0	0	78 182	78 182	628	628	78 810	78 810
Norske alternative investeringer	0	0	2 696	2 696	16	16	2 712	2 712
Utenlandske alternative investeringer	0	0	756	756	0	0	756	756
Sum alternative investeringer	0	0	3 452	3 452	16	16	3 468	3 468
Sum aksjer og andeler	527	527	112 186	112 186	645	645	113 358	113 358

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	6 029	6 029	33 634	33 634	0	0	39 663	39 663
Utenlandske obligasjoner	161	161	19 923	19 923	0	0	20 084	20 084
Opptjente ikke forfalte renter	30	30	384	384	0	0	414	414
Norske obligasjonsfond	2 243	2 243	50 067	50 067	603	603	52 914	52 914
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	13 485	13 485	0	0	13 485	13 485
Norske sertifikater	536	536	7 734	7 734	0	0	8 270	8 270
Opptjente ikke forfalte renter	2	2	6	6	0	0	8	8
Sum obligasjoner og andre verdi- papirer med fast avkastning	9 002	9 002	125 233	125 233	603	603	134 838	134 838
Norske utlån og fordringer	250	250	4 175	4 175	13	13	4 438	4 438
Utenlandske utlån og fordringer	689	689	3 394	3 394	22	22	4 105	4 105
Sum utlån og fordringer	939	939	7 569	7 569	35	35	8 542	8 542
DERIVATER								
Renteswapper	527	527	221	221	0	0	748	748
Valutateterminer	0	0	346	346	0	0	347	347
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	527	527	567	567	0	0	1 095	1 095
Andre finansielle eiendeler	0	0	713	713	0	0	713	713
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	10 995	10 995	246 268	246 268	1 283	1 283	258 547	258 547
FORPLIKTELSE								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	629	629	0	0	629	629
Valutateterminer	0	0	2 755	2 755	11	11	2 767	2 767
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	0	0	3 384	3 384	11	11	3 395	3 395
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	5 977	6 849	0	0	0	0	5 977	6 849
Fondsobligasjonslån	1 534	1 463	0	0	0	0	1 534	1 463
Sum ansvarlig lånekapital mv.	7 511	8 312	0	0	0	0	7 511	8 312
FORPLIKTELSE TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money ¹	0	0	0	0	0	0	0	0
Utenlandske call money ¹	618	618	60	60	0	0	678	678
Sum forpliktelser til kredittinstitusjoner	618	618	60	60	0	0	679	679

¹ Call money er sikkerhetsstillelse for blant annet betalt/mottatt margin i forbindelse med derivater.

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	557	642	7 388	8 108	41	43	7 986	8 793
Opptjente ikke forfalte renter	17	17	177	177	1	1	194	194
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	5 847	6 069	18 109	19 203	77	85	24 033	25 357
Opptjente ikke forfalte renter	39	39	253	253	1	1	294	294
Sum investeringer som holdes til forfall	6 460	6 767	25 928	27 741	120	130	32 507	34 638
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	2 241	2 380	28 956	31 501	167	185	31 364	34 066
Opptjente ikke forfalte renter	45	45	724	724	4	4	773	773
Utenlandske obligasjonslån	4 979	5 265	65 064	69 677	439	471	70 482	75 413
Opptjente ikke forfalte renter	83	83	1 190	1 190	8	8	1 282	1 282
Norske sertifikater	0	0	787	787	0	0	787	787
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	3	3	0	0	3	3
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	7 349	7 774	96 724	103 882	618	667	104 691	112 323
ØVRIG UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 196	3 207	0	0	3 196	3 207
Lån med offentlig garanti	0	0	40 462	40 934	0	0	40 462	40 934
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	9 068	9 106	0	0	9 068	9 106
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	210	210	0	0	210	210
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	52 936	53 457	0	0	52 936	53 457
Sum finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	13 808	14 540	175 588	185 080	738	798	190 134	200 418
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	434	434	6 019	6 019	0	0	6 453	6 453
Utenlandske aksjer	0	0	20 893	20 893	0	0	20 893	20 893
Sum aksjer	434	434	26 912	26 912	0	0	27 346	27 346
Eiendomsfond	0	0	1 897	1 897	0	0	1 897	1 897
Norske aksjefond	0	0	53 525	53 525	504	504	54 029	54 029
Utenlandske aksjefond	0	0	8 197	8 197	0	0	8 197	8 197
Sum aksjefondsandeler	0	0	63 620	63 620	504	504	64 123	64 123
Norske alternative investeringer	0	0	2 511	2 511	15	15	2 526	2 526
Utenlandske alternative investeringer	0	0	489	489	0	0	489	489
Sum alternative investeringer	0	0	3 000	3 000	15	15	3 015	3 015
Sum aksjer og andeler	434	434	93 531	93 531	519	519	94 484	94 484

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	5 850	5 850	33 146	33 146	0	0	38 997	38 997
Utenlandske obligasjoner	165	165	20 559	20 559	0	0	20 724	20 724
Opptjente ikke forfalte renter	36	36	397	397	0	0	432	432
Norske obligasjonsfond	2 189	2 189	46 715	46 715	620	620	49 524	49 524
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	12 933	12 933	0	0	12 933	12 933
Norske sertifikater	689	689	9 650	9 650	0	0	10 338	10 338
Utenlandske sertifikater	0	0	161	161	0	0	161	161
Opptjente ikke forfalte renter	4	4	14	14	0	0	18	18
Sum obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	8 934	8 934	123 574	123 574	620	620	133 128	133 128
Norske utlån og fordringer	640	640	4 280	4 280	11	11	4 931	4 931
Utenlandske utlån og fordringer	385	385	5 374	5 374	23	23	5 783	5 783
Sum utlån og fordringer	1 025	1 025	9 654	9 654	34	34	10 713	10 713
DERIVATER								
Renteswapper	645	645	225	225	0	0	870	870
Valutaterminer	0	0	712	712	2	2	714	714
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	645	645	937	937	2	2	1 584	1 584
Andre finansielle eiendeler	14	14	1 400	1 400	0	0	1 415	1 415
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	11 052	11 052	229 097	229 097	1 174	1 174	241 323	241 323
FORPLIKTELSE								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	998	998	0	0	998	998
Valutaterminer	0	0	3 061	3 061	14	14	3 075	3 075
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	0	0	4 059	4 059	14	14	4 074	4 074
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	6 220	6 554	0	0	0	0	6 220	6 554
Fondsobligasjonslån	1 650	1 292	0	0	0	0	1 650	1 292
Sum ansvarlig lånekapital mv.	7 870	7 846	0	0	0	0	7 870	7 846
FORPLIKTELSE TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money ¹	0	0	0	0	0	0	0	0
Utenlandske call money ¹	716	716	168	168	1	1	885	885
Sum forpliktelser til kredittinstitusjoner	716	716	168	168	1	1	885	885

¹ Call money er sikkerhetsstillelse for blant annet betalt/mottatt margin i forbindelse med derivater.

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	2 291	6 711	0	9 002
Sertifikater	0	538	0	538
Obligasjoner	48	6 173	0	6 221
Obligasjonsfond	2 243	0	0	2 243
Utlån og fordringer	805	133	0	939
Aksjer og andeler	0	525	3	527
Aksjer	0	525	3	527
Finansielle derivater	0	527	0	527
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum selskapsporteføljen	3 096	7 896	3	10 995
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	85 593	39 640	0	125 233
Sertifikater	6 275	1 465	0	7 740
Obligasjoner	15 766	38 175	0	53 941
Obligasjonsfond	63 552	0	0	63 552
Utlån og fordringer	6 430	1 138	0	7 569
Aksjer og andeler	95 179	4 456	12 551	112 186
Aksjer	28 027	885	1 640	30 552
Aksjefond	67 152	0	75	67 227
Eiendomsfond	0	119	2 131	2 250
Spesialfond	0	3 452	0	3 452
Private Equity	0	0	8 705	8 705
Finansielle derivater	0	567	0	567
Andre finansielle eiendeler	0	713	0	713
Sum kollektivporteføljen	187 202	46 515	12 551	246 268

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	603	0	0	603
Obligasjonsfond	603	0	0	603
Utlån og fordringer	35	0	0	35
Aksjer og andeler	628	16	0	645
Aksjefond	628	0	0	628
Spesialfond	0	16	0	16
Finansielle derivater	0	0	0	0
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	1 267	17	0	1 283
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	191 565	54 428	12 553	258 547
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	1 003	1 003
Sum investeringseiendom	0	0	1 003	1 003
FORPLIKTELSER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	0	0	0
Gjeld til kredittinstitusjoner	618	0	0	618
Sum selskapsporteføljen	618	0	0	618
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	3 384	0	3 384
Gjeld til kredittinstitusjoner	60	0	0	60
Sum kollektivporteføljen	60	3 384	0	3 444
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	11	0	11
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	0	11	0	12
Sum finansielle forpliktelser som måles til virkelig verdi	679	3 395	0	4 074

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki — forts.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	2 242	6 692	0	8 934
Sertifikater	0	693	0	693
Obligasjoner	53	5 998	0	6 051
Obligasjonsfond	2 189	0	0	2 189
Utlån og fordringer	463	563	0	1 025
Aksjer og andeler	0	387	47	434
Aksjer	0	387	47	434
Finansielle derivater	0	645	0	645
Andre finansielle eiendeler	0	14	0	14
Sum selskapsporteføljen	2 705	8 300	47	11 052
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	82 018	41 557	0	123 574
Sertifikater	5 989	3 836	0	9 825
Obligasjoner	16 380	37 721	0	54 101
Obligasjonsfond	59 648	0	0	59 648
Utlån og fordringer	8 646	1 008	0	9 654
Aksjer og andeler	78 755	4 655	10 121	93 531
Aksjer	24 169	1 368	1 375	26 912
Aksjefond	54 586	0	84	54 671
Eiendomsfond	0	287	1 610	1 897
Spesialfond	0	3 000	0	3 000
Private Equity	0	0	7 052	7 052
Finansielle derivater	0	937	0	937
Andre finansielle eiendeler	0	1 400	0	1 400
Sum kollektivporteføljen	169 419	49 557	10 121	229 097

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	620	0	0	620
Obligasjonsfond	620	0	0	620
Utlån og fordringer	34	0	0	34
Aksjer og andeler	504	15	0	519
Aksjefond	504	0	0	504
Spesialfond	0	15	0	15
Finansielle derivater	0	2	0	2
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	1 157	17	0	1 174
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	173 280	57 875	10 168	241 323
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	1 003	1 003
Sum investeringseiendom	0	0	1 003	1 003
FORPLIKTELSER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	0	0	0
Gjeld til kredittinstitusjoner	716	0	0	716
Sum selskapsporteføljen	716	0	0	716
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	4 059	0	4 059
Gjeld til kredittinstitusjoner	168	0	0	168
Sum kollektivporteføljen	168	4 059	0	4 227
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	14	0	14
Gjeld til kredittinstitusjoner	1	0	0	1
Sum investeringsvalgporteføljen	1	14	0	15
Sum finansielle forpliktelser som måles til virkelig verdi	885	4 073	0	4 958

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJER, UNOTERTE SELSKAPSPORTEFØLJEN	Bokført verdi 31.12.2017	Bokført verdi 31.12.2016
Inngående balanse 01.01.	47	45
Solgt	-84	0
Kjøpt	3	0
Urealiserte endringer	37	2
Utgående balanse 31.12.	3	47
Realisert gevinst / tap	83	0

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJER, UNOTERTE KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 31.12.2017	Bokført verdi 31.12.2016
Inngående balanse 01.01.	1 375	1 369
Solgt	-19	-51
Kjøpt	129	65
Urealiserte endringer	155	-7
Utgående balanse 31.12.	1 640	1 375
Realisert gevinst / tap	-27	12

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJEFOND, UNOTERTE KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 31.12.2017	Bokført verdi 31.12.2016
Inngående balanse 01.01.	84	76
Solgt	-6	0
Kjøpt	0	0
Urealiserte endringer	-3	9
Utgående balanse 31.12.	75	84
Realisert gevinst / tap	0	0

ENDRINGER I NIVÅ 3, PRIVATE EQUITY OG EIENDOMSFOND KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 31.12.2017	Bokført verdi 31.12.2016
Inngående balanse 01.01.	8 661	7 164
Solgt	-1 621	-1 108
Kjøpt	1 985	2 739
Urealiserte endringer	1 811	-133
Utgående balanse 31.12.	10 837	8 661
Realisert gevinst / tap	389	326

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3, INVESTERINGSEIENDOM SELSKAPSPORTEFØLJEN	Bokført verdi 31.12.2017	Bokført verdi 31.12.2016
Inngående balanse 01.01.	1 003	893
Solgt	0	0
Kjøpt	0	0
Urealiserte endringer	41	161
Annet	-41	-52
Utgående balanse 31.12.	1 003	1 003
Realisert gevinst / tap	-41	52
Sum nivå 3	13 556	11 171

Beløpene i nivåfordelingen finner man igjen i balansen, under de ulike porteføljenes fordeling av finansielle instrumenter til virkelig verdi og investeringseiendommer. Urealiserte endringer reflekteres på linjen «Verdiendringer på investeringer» i resultatet i de ulike porteføljene.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

NIVÅ 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer.

NIVÅ 2:

Instrumenter i dette nivået anses ikke å ha et aktivt marked. Virkelig verdi hentes fra observerbare markedsdata; dette inkluderer hovedsaklig priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 2 instrumenter henvises det til note 9 i konsernet for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

NIVÅ 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes på markeder som anses som inaktivt. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger, hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos KLP er unoterte aksjer og private equity investeringer. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 3 instrumenter henvises det til note 9 i konsernet for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 9 i konsernet, for beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

I note 6 opplyses det om virkelig verdi av eiendeler og forpliktelser som måles til amortisert kost. Den nivåbaserte fordelingen for disse postene vil være som følger: eiendeler klassifisert som hold til forfall vil inngå i nivå 1, utlån, og lån og fordringer vil inngå i nivå 2. Forpliktelser, målt til amortisert kost, vil være fordelt på følgende vis; ansvarlige lån fordelt i nivå 1 og i nivå 2, fondsobligasjonslånet vil vært fordelt i nivå 2, gjeld til kredittinstitusjoner vil vært fordelt i nivå 1. For informasjon vedrørende prising av disse rentepapirene henvises det til note 9 i konsernet.

På verdipapirene som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort en sensitivitetsanalyse, en endring i variablene til prisingen er rent informasjonsmessig vurdert til å gi lite merverdi utover det som allerede er oppgitt i noten. For sensitivitetsanalyse

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5 % gi en endring i verdien på 678 millioner kroner per 31.12.2017 på eiendelene i nivå 3.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan angis å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere

skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det utgangspunkt i verdiene ved slutten av rapporteringsperioden.

I 4. kvartal er det flyttet aksjer for 52 millioner kroner fra nivå 1 til nivå 2, og det er flyttet aksjer for 19 millioner kroner fra nivå 2 til nivå 1. Flyttingen skyldes endring i likviditet. Ingen flyttinger utover dette.

NOTE 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør

31.12.2017 MILLIONER KRONER	Relaterte beløp som ikke er presentert netto						
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balansført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdi-papirer	Netto beløp
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 095	0	1 095	-529	-677	0	3
Sum	1 095	0	1 095	-529	-677	0	3
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER							
Sum eiendeler kollektivporteføljen	567	0	567	-528	-60	0	1
Sum eiendeler selskapsporteføljen	527	0	527	0	-616	0	2
Sum eiendeler investeringsvalgporteføljen	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 095	0	1 095	-529	-677	0	3
GJELD							
Finansielle derivater	3 395	0	3 395	-529	-695	-3 130	460
Sum	3 395	0	3 395	-529	-695	-3 130	460
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD							
Sum gjeld kollektivporteføljen	3 384	0	3 384	-528	-672	-3 130	457
Sum gjeld selskapsporteføljen	0	0	0	0	-2	0	0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	11	0	11	0	-21	0	3
Sum	3 395	0	3 395	-529	-695	-3 130	460

NOTE 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør – forts.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Relaterte beløp som ikke er presentert netto		Netto beløp
					Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdi- papirer	
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 584	0	1 584	-864	-792	0	22
Sum	1 584	0	1 584	-864	-792	0	22
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER							
Sum eiendeler kollektivporteføljen	937	0	937	-862	-76	0	0
Sum eiendeler selskapsporteføljen	645	0	645	0	-716	0	22
Sum eiendeler investeringsvalg- porteføljen	2	0	2	-2	0	0	0
Sum	1 584	0	1 584	-864	-792	0	22
GJELD							
Finansielle derivater	4 074	0	4 074	-864	-3 320	0	17
Sum	4 074	0	4 074	-864	-3 320	0	17
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD							
Sum gjeld kollektivporteføljen	4 059	0	4 059	-862	-3 308	0	15
Sum gjeld selskapsporteføljen	0	0	0	0	0	0	0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	14	0	14	-2	-12	0	1
Sum	4 074	0	4 074	-864	-3 320	0	17

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av nettingavtaler i KLP; hvilke muligheter KLP har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike nettingavtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen, samt en ytterligere tabell med tilsvarende informasjon sortert på de ulike porteføljene i selskapet.

NOTE 9 Forpliktelses

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	711	2 095
Forskuddstrekk pensjonsordning	392	380
Leverandørgjeld	7	2
Derivater	3 395	4 074
Gjeld til kredittinstitusjoner	679	885
Forpliktelses i forbindelse med direkte forsikring	1 228	537
Øvrige kortsiktige forpliktelses	29	28
Sum forpliktelses	6 442	8 001

NOTE 10 Kapitalkrav

MILLIARDER KRONER	31.12.2017	31.12.2016		31.12.2017	31.12.2016
FORENKLET SOLVENS II BALANSE					
Eiendeler, bokført	535	497	Beste estimat	487	450
Merverdier HTF/lån og fordringer	10	9	Risikomargin	14	13
Merverdier øvrige utlån	1	1	Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	8	8
Øvrige mer/mindreverdier	0	0	Andre forpliktelser	7	9
Utsatt skattefordel	0	1	Utsatt skatteforpliktelse	0	0
Sum eiendeler etter solvens II	546	507	Sum forpliktelser etter solvens II	516	480
			Eiendeler minus forpliktelser	30	27
			- Utsatt skattefordel	0	-1
			- Risikoutjevningssfond	-4	-4
			+ Fondsobligasjonslån	2	2
			Basiskapital - kapitalgruppe 1	27	24
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 1	27	24
			Ansvarlige lån	6	7
			Risikoutjevningssfond	4	4
			Basiskapital - kapitalgruppe 2	10	11
			Supplerende kapital	10	10
			Supplerende kapital - kapitalgruppe 2	10	10
			Fradrag for maks. kapital i gruppe 2	-13	-13
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 2	8	7
			Utsatt skattefordel	0	0
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 3	0	0
			Tellende ansvarlig kapital under Solvens II	35	31
			Markedsrisiko	6	6
			Diversifisering markedsrisiko	-2	-2
			Motpartrisiko	0	0
			Forsikringsrisiko	16	15
			Diversifisering forsikringsrisiko	-4	-4
			Diversifisering generelt	-3	-3
			Operasjonell risiko	2	2
			Tapsabsorberende evne til ustatt skatt	0	0
			Solvenskapalkrav (SCR)	16	15
			Det lineære minstekapitalkravet (MCR_lineær)	6	5
			Minimum	4	4
			Maksimum	7	7
			Minstekapitalkravet (MCR)	6	5
			Solvensgrad	224 %	209 %

Solvens II er innført fra 01.01.2016 og beregningen av solvensmargin endres fullstendig samtidig med at tidligere krav til kapitaldekning og kjernekapitaldekning bortfaller. I Solvens II-balansen inngår eiendeler og forpliktelser til virkelig verdi. For eiendeler som har en annen verdi i regnskapet legges derfor mer-/mindreverdier til. For KLPs forsikringsforpliktelser finnes det ikke observerbare markedsverdier. Disse beregnes derfor ved et beste estimat basert på aktuarielle forutsetninger. I tillegg kommer en risikomargin som skal reflektere en tredjeparts kapitalkostnader ved å overta disse forpliktelsene.

Kapitalgruppe 1 fremkommer av Solvens II-balansen, samt fondsobligasjonslånet. Kapitalgruppe 2 består av ansvarlige lån, risikoutjevningssfond og ikke-innbetalt supplerende kapital. Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital med et beløp tilsvarende 2,5% av foretakets premiereserve. Kapital som kan medregnes i kapitalgruppe 2 er begrenset oppad til 50% av kapitalkravet. Det ansvarlige lånet, med renteendring i 2017, kunne dermed innfris uten at det påvirket solvensgraden.

Uten bruk av midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger er foretakets solvensgrad 224% som er godt over foretakets mål om minst 150%. Med det midlertidige fradraget er solvensgraden 322%.

NOTE 11 Pensjonsforpliktelser

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Balanseført netto forpliktelse 01.01.	474	423
Resultatført pensjonskostnad	87	77
Resultatført finanskostnad	16	14
Aktuarielle gevinster og tap	19	27
Innbetalt premie/tilskudd	-75	-67
Balanseført netto forpliktelse 31.12.	520	474

FORUTSETNINGER	31.12.2017	31.12.2016
Diskonteringsrente	2,40%	2,60%
Lønnsvekst	2,50%	2,50%
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25%	2,25%
Pensjonsregulering	1,48%	1,48%
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10%
Finansskatt	5,00 %	5,00%

Effekten av endringer i forutsetningene er en økning av forpliktelsen med 19 millioner kroner per 31.12.2017. Endringen er ført i utvidet resultat i resultatregnskapet.

NOTE 12 Betingede eiendeler

KLPs beholdning av aksjer i Hafslund ASA (5 327 265 A-aksjer og 4 042 483 B-aksjer) ble innløst i november 2017 som en konsekvens av Oslo Kommunes overtakelse av foretaket. På innløsningstidspunktet var siste observerte priser på Hafslund A kr 103,5 per aksje og Hafslund B kr 105,0 per aksje, mens de ble innløst til en kurs på 96,75 per aksje. KLP mener innløsningskursen er for lav, og er i rettslig prosess for å få en avklaring av verdien. I regnskapet som avlegges 31.12.2017 er innløsningskursen på kr 96,75 per aksje lagt til grunn ved fraregning av aksjene, da utfallet av den rettslige prosessen er usikkert.

HOVEDKONTOR

Besøksadresse:

Dronning Eufemias gate 10, Oslo

Sentralbord: 55 54 85 00

Faks: 22 03 36 00

REGIONSKONTOR

Besøksadresse:

Zander Kaaes gate 7, Bergen

Kundesenter: 55 54 85 00

Faks: 55 54 85 90

ALL POST SENDES TIL

Kommunal Landspensjonskasse,

Pb. 400 Sentrum, 0103 Oslo

Elektroniske henvendelser:

klp.no/kontakt

www.klp.no

Organisasjonsnr.: 938 708 606